

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Angela Brunfeldt

BIOLOOGILISE JA SOTSIAALSE ISADUSE KOGEMUSED
MEESTE LUGUDES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Dagmar Kutsar, PhD

Tartu 2026

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen antud bakalaureusetöö koostanud iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Angela Brunfeldt

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1 KIRJANDUSE ÜLEVAADE	6
1.1 Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse mõiste	6
1.2 Isadus kui sotsiaalselt ja kultuuriliselt kujunev roll.....	8
1.2.1 Isaduse kultuurilised tähendused ja igapäevased praktikad	10
1.3 Isad perekonnas	11
1.3.1 Isade kaasatus/identiteet	13
1.3.2 Kiindumussuhe, isadus ja isa-lapse suhte kvaliteet.....	15
1.3.3 Pere keerukus ja lapse heaolu.....	16
1.4 Probleemiseade.....	17
2 METOODIKA.....	19
2.1 Uurimisviisi valik	19
2.2 Andmekogumismeetodid.....	20
2.3 Uurimuses osalejad.....	20
2.4 Uurimuse käik	21
2.5 Uurimuse eetiline aspekt	22
2.6 Andmeanalüüsi meetod	23
2.7 Eneserefleksioon.....	24
3 ANALÜÜS JA ARUTELU.....	25
3.1 Meeste käsitused oma rollist bioloogiliste ja sotsiaalsete isadena	25
3.2 Meeste suhted bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega igapäevases suhtluses	27
3.3 Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse topeltrolli täitmise mitmetahulisus.....	33
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	41
KASUTATUD KIRJANDUS	44
LISAD	50
Lisa 1. Intervjuukava	50
Lisa 2. Kutse uurimuses osalemiseks (esitatud Facebooki keskkonnas).....	52

SISSEJUHATUS

Perekond ja vanemlus on inimeste elus väga olulisel kohal. Lapse kasvukeskkond, peresuhted ja vanemate rollid mõjutavad seda, kuidas laps ennast peres tunneb ning milliseid tähendusi omistatakse hoolimisele, kasvatamisele ja vastutusele tulevikus. Aja jooksul on muutunud ka arusaamad sellest, milline üks perekond välja näeb ning kes täidab lapse elus vanema rolli. Kui varem seostati isa rolli peamiselt bioloogilise sideme ja majandusliku vastutusega, siis tänapäeval pööratakse järjest rohkem tähelepanu ka isa igapäevasele kohalolule, hoolivusele ja osalusele lapse elus.

Eesti perestruktuurid on muutunud mitmekesisemaks ning lisaks kahe sünnivanemaga peredele kasvab osa lapsi ka üksikvanema-, kärg- või kasuvanemaga peredes. Sotsiaalministeeriumi (2023) andmetel elab umbes kümnendik lastest kasuvanema ehk vanema elukaaslasega. Samuti näitavad andmed, et lapsed elavad kõige sagedamini koos ema ja isaga, ainult emaga või koos ema ja kasuisaga (Sotsiaalministeerium, 2023). See tähendab, et osa mehi võib oma elus täita korraka mitut isarolli: olla ühe lapse bioloogiline isa ning samal ajal teise lapse jaoks sotsiaalne isa. Eestis ei avaldata tavaliselt eraldi statistikat bioloogiliste isade koguarvu kohta, kuid Statistikaameti andmetel elas 2025. aasta alguses Eestis 306420 isa (Statistikaamet, 2025). Tänapäevastes peredes kujuneb isa roll erinevates suhetes ja olukordades, mistõttu ei saa isadust mõista üksnes bioloogilise sideme kaudu. Kuigi isaduse tähendus on ajas laienenud ja peresuhted muutunud mitmekesisemaks, on seni vähem tähelepanu saanud meeste endi kogemused olukorras, kus nad täidavad samaaegselt bioloogilise ja sotsiaalse isa rolli. Seetõttu on oluline pöörata tähelepanu meeste endi lugudele, et paremini mõista, milliseid tähendusi nad sellisele isadusele omistavad ning kuidas nad oma rolli igapäevaelus kirjeldavad.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on anda ülevaade isade käsitustest samaaegselt bioloogiliseks ja sotsiaalseks isaks olemisest. Töö otsib vastuseid küsimustele, kuidas mehed käsitlevad oma rolli bioloogilise ja sotsiaalse isana, kuidas kujuneb ja väljendub nende suhe bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega igapäevases suhtluses ning kuidas ilmneb meeste lugudes bioloogilise ja sotsiaalse isa topeltrolli täitmise mitmetahulisus.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate töö teoreetilisest raamistikust, käsitledes isadust sotsiaalselt ja kultuuriliselt kujuneva rollina ning avan bioloogilise ja sotsiaalse isaduse mõisted. Samuti käsitlen isade kaasatust, isaduse identiteeti, isa-lapse suhte kujunemist ning perekonnastruktuuride mitmekesisustumist, mis loob aluse mõistmaks meeste

kogemusi samaaegselt bioloogilise ja sotsiaalse isana. Teises peatükis kirjeldan uurimuse metoodikat. Uurimus põhineb kvalitatiivsel uurimisviisil ning andmed kogusin poolstruktureeritud intervjuude abil. Uurimuses osales viis meest, kellel kõigil oli kogemus nii bioloogilise kui ka sotsiaalse lapse isana. Intervjuud toimusid märtsikuu jooksul ning nende eesmärk oli mõista, kuidas mehed käsivad oma rolli bioloogilise ja sotsiaalse isana, kuidas kujuneb ja väljendub nende suhe bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega ning kuidas ilmneb nende kogemustes bioloogilise ja sotsiaalse isa topeltrolli täitmise mitmetahulisus. Kolmandas peatükis esitan analüüsi ja arutelu, lähtudes püstitatud uurimisküsimustest. Töö lõpeb kokkuvõttega, kus toon välja uurimuse olulisemad järeldused. Täna kõiki isasid, kes olid nõus minu uurimuses osalema ning jagasid minuga oma kogemusi. Eriline tänu kuulub minu juhendajale Dagmar Kutsarile, kelle põhjalik tagasiside ja kiired vastused olid töö valmimisel suureks abiks.

1 KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1 Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse mõiste

Eesti keeles seletab Sõnaveeb mõistet „isadus“ kui „isa-olekut“ või „isaks olemist“ (Eesti Keele Instituut, 2026). Käesolevas uurimuses on mõiste „isadus“ kasutusel laiemas tähenduses, hõlmates nii bioloogilist isadust kui ka käitumuslikku ja suhtelist isaksolekut. **Bioloogiline isa tähendab siin meest, kellega lapsel on geneetiline seos. Sotsiaalset isa käsitlen käesolevas töös mehana, kes ei ole lapsega bioloogiliselt seotud, kuid kes on sisenenud lapse perekondlikku võrgustikku ning täidab lapse suhtes isa rolli igapäevaste praktikate kaudu, näiteks hoolitsedes lapse eest, osaledes kasvatamises, olles lapse jaoks olemas ja võttes vastutust.** Seega ei avaldu sotsiaalne isadus üksnes formaalses staatuses (nt ema partneri või kasuisa rollis), vaid eelkõige suhte kvaliteedis, osaluses ja rolli tegelikus täitmisel. Käesolevas uurimuses pean sotsiaalseks isaks ka meest, kes ise kirjeldab end samaaegselt nii bioloogilise kui ka sotsiaalse isa rollis olevana. Selline käsitlus toetub arusaamale, et lapse elus võib olulist isa rolli täita ka bioloogiliselt mitteseotud mees, kes on lapse igapäevaelus füüsiliselt kohal ning osaleb aktiivselt tema elus. Mägi (2016, lk 34-35) kirjeldab laste kogemuste põhjal, et sotsiaalse isa aktiivne osalemine lapse kasvatamises ja igapäevaelus võib kujuneda lapse jaoks oluliseks ning mõnel juhul tajuvad lapsed sotsiaalset isa enda elus väga tähtsa isikuna. Samas ilmneb uurimusest ka see, et bioloogilise isa tähendus lapse jaoks ei pruugi täielikult kaduda isegi siis, kui sotsiaalne isa on lapse elus aktiivselt kohal.

Isaduse tähendused ja määratlused ei ole ajas muutumatud, vaid on kujunenud ja muutunud vastavalt sotsiaalsetele ja kultuurilistele protsessidele ning laiematele ühiskondlikele arengutele (Davis ja Gibson, 2023). See tähendab, et arusaamad sellest, kes on isa ja milles isa roll seisneb, sõltuvad ajastust ning ühiskondlikust kontekstist. Varasemates käsitlustes määratleti isadust sageli kitsalt, rõhutades eelkõige majandusliku toetaja rolli ning jättes emotsionaalse ja hooliva mõõtme tagaplaanile (Davis ja Gibson, 2023). Seega isadust seoti eeskätt kohustuse ja ülalpidamisega, mitte igapäevase hoolitsuse ja lähedusega.

Industriaalajastu ja sellega kaasnenud töö- ja peremudelite muutused vähendasid isade igapäevast kohalolu koduses kasvatus- ja hooldustegevuses ning kujundasid isaduse mõtestamist eeskätt majandusliku rolli kaudu (Davis ja Gibson, 2023). Seetõttu hakkas isa roll üha enam seostuma töö ja leivateenimisega, samal ajal kui lapse igapäevane hooldamine jäi pigem emade vastutusalasse.

Selline muutus lõi pinnase eristusele bioloogilise isaduse ja sotsiaalse isaduse vahel, kus isaks olemine ei tähendanud enam tingimata igapäevast hoolt ja emotsionaalset lähedust (Davis ja Gibson, 2023). Nii muutus nähtavamaks asjaolu, et bioloogiline side lapsega ja tegelik isarolli täitmine ei pruugi alati kattuda.

Kaasaegsetes käsitlustes nähakse isadust üha enam mitmetahulise rollina, mis hõlmab lisaks majanduslikule vastutusele ka emotsionaalset kohalolu, hoolivust ja aktiivset osalust laste heaolus ja arengus (Davis ja Gibson, 2023). See näitab, et isadust mõistetakse tänapäeval varasemast laiemalt ning rohkem suhte- ja hoolitsuskeskselt. Bioloogiline isadus võib tähendada vanemlikke kohustusi ja vastutust, kuid see, kuidas vastutus igapäevaelus realiseerub, võib olla erinev. Lamb (2000) käsitleb isadust mitmetahulise mõistena ning eristab isade kaasatuses otsest suhtlust lapsega, lapse jaoks kättesaadav olemist ja vastutuse võtmist lapse heaolu eest. **Seega ei saa isadust määratleda ainult bioloogilise põlvnemise alusel, vaid arvesse tuleb võtta ka seda, kuidas mees lapse elus tegelikult osaleb.**

Lamb (2000) käsitleb isadust mitmetahulise mõistena ning näitab, et arusaamad isadusest ja isade kaasatusest on aja jooksul muutunud. Tema järgi on isadust erinevatel aegadel seostatud näiteks moraalse juhendamise, majandusliku ülalpidamise, soorolli mudeldamise, partneri toetamise ja hoolitseva vanemlusega (Lamb, 2000). Samuti rõhutab Lamb (2000), et isaduse mõistmisel tuleb liikuda laiemale käsitluse poole, mis arvestab isarolli erinevaid tähendusi ja täitmisviise. See aitab käesolevas töös mõista, miks sotsiaalne isadus ei ole üheselt määratletav, vaid võib eri meeste ja perede puhul kujuneda erinevalt. Sotsiaalset isadust käsitletult mitte bioloogilise isaduse lihtsa asendusena, vaid isarolli vormina, mille sisu kujuneb igapäevases suhtes lapsega, mehe osaluses ja sellele suhtele omistatud tähendustes.

Küsimus „Kes on isa?“ ei ole lihtne, vaid seotud bioloogiliste, sotsiaalsete ja juriidiliste teguritega (Marsiglio jt, 2000). Autorid rõhutavad, et isadust ei saa mõista ühe tunnuse kaudu, vaid tegemist on mitmetahulise nähtusega. Traditsiooniline arusaam isast kui bioloogilisest, abielus ja lapse emaga koos elavast mehest on tänapäeva kontekstis muutunud kitsaks ning selle kõrval käsitletakse üha enam ka sotsiaalse isaduse vorme (Marsiglio jt, 2000). Artiklis tuuakse esile, et bioloogiline seos ei määra alati isa tegelikku rolli lapse elus ning isadust võib mõista hoolimise, osaluse ja igapäevaste praktikate kaudu. Seetõttu nähakse isadust mitte ainult staatuse või bioloogilise sidemena, vaid ka suhtena, mida kujundavad emotsionaalne kohalolu ja vastutuse võtmine. Sotsiaalne isadus võib sellises käsitluses omada lapse jaoks olulist tähendust sõltumata bioloogilisest seosest. Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse läbipõimumine ilmneb eriti selgelt

kontekstides, kus mehed täidavad isa rolli nii bioloogiliste kui ka sotsiaalsete laste suhtes (Green ja Chuang, 2020). Afro-Jamaica isade kogemused näitavad, et bioloogiline ja sotsiaalne isadus ei pruugi olla palju erinevad, vaid võivad kattuda ja teineteist täiendada (Green ja Chuang, 2020). Seetõttu on oluline uurida, kuidas isad ise mõtestavad oma vastutust ja osalust nii bioloogiliste kui ka sotsiaalsete isadena (Green ja Chuang, 2020). **Sellest lähtuvalt loob bioloogilise ja sotsiaalse isaduse eristamine aluse käesoleva töö empiirilisele fookusele, mille keskmes on meeste endi kogemused ja tähendused.**

1.2 Isadus kui sotsiaalselt ja kultuuriliselt kujunev roll

Käesolevas teooriaosas käsitlen isadust kui ajas ja ühiskondlikes tingimustes kujunevat rolli. Selle alateema eesmärk on näidata, et isadust ei saa käsitleda staatilise ega iseenesestmõistetava nähtusena, vaid selle tähendus on ajas muutunud ning seotud laiemate ühiskondlike arusaamadega perekonnast, vanemlusest ja soorollidest. Selline käsitlus haakub sotsiaalkonstruksionistliku lähenemisega, mille järgi sotsiaalsele tegelikkusele omistatavad tähendused kujunevad ühiskondlikes ja kultuurilistes protsessides (Segre, 2016). Isaduse puhul tähendab see, et isa rolli ei saa mõista üksnes bioloogilise staatuse kaudu, vaid seda tuleb vaadelda ka ajas muutuvate tähenduste, ühiskondlike ootuste ja igapäevase osaluse kaudu (Davis ja Gibson, 2023).

Uurimuse teoreetiline lähtekoht toetub sotsiaalkonstruksionistlikule arusaamale, mille järgi sotsiaalne tegelikkus ja sellele omistatavad tähendused kujunevad kollektiivselt loodud ning sageli iseenesestmõistetavaks peetud sotsiaalsete tegevuste ja praktikate kaudu (Segre, 2016). Sellest vaatenurgast ei käsitle ma isadust üksnes bioloogilise seose või etteantud staatusega, vaid sotsiaalselt kujuneva rollina, mille tähendus avaldub meeste igapäevases osaluses, vastutuse võtmises ja lapsega loodud suhtes (Davis ja Gibson, 2023). Isadust saab käsitleda rolli, suhte ja praktikana, mis väljendub igapäevases hoolitsuses, vastutuse võtmises ja lapsega suhete kujundamises (Marsiglio jt, 2000; Lamb, 2010). Seetõttu on käesolevas uuringus oluline uurida meeste enda kirjeldusi ja mõtestusi, sest just nendes avalduvad isaduse tähendused ja rollide (bioloogiline vs sotsiaalne) võimalikud eristused.

Kogutud andmete analüüsimiseks sobib kasutada lähenemist, mille järgi väljendub isaks olemine ja isana tegutsemine eri tasanditel, näiteks otseses suhtluses lapsega, lapse jaoks olemas olemises

ja vastutuse võtmises (Lamb, 2010). See raamistik aitab kirjeldada, millistes eluvaldkondades ja suhete tasanditel bioloogilise ja sotsiaalse isaduse praktikad erinevad või omavahel kattuvad.

Isadust ei saa mõista üksnes individuaalse rollina, vaid seda kujundavad ka laiemad kultuurilised normid, ajaloolised kogemused ja ühiskondlikud ootused. Isade roll laste arengus on pikka aega olnud sotsiaalteaduslikes teooriates alahinnatud ning sageli peeti emasid laste arengu peamisteks mõjutajateks (Parke, 1996). Alles alates 1970. aastatest hakati isasid käsitlema kui olulisi lapse arengusse panustajaid ning seda muutust ilmestab Lambi käsitlus isadest kui laste arengus „unustatud osalistest“ (Green ja Chuang, 2020). See osutab, et ka teaduslikud arusaamad isadusest on ajas muutunud ning peegeldavad ühiskonnas valitsenud arusaamu vanemlusest ja soorollidest. Isaduse uurimistraditsioonis on sageli keskendutud valdavalt Põhja-Ameerika enamusrühma isade kogemustele, mistõttu vähemusrühmade ning väljaspool Põhja-Ameerikat elavate isade vaatenurgad on jäänud suhteliselt alaesindatuks (Goldberg jt, 2009; Henrich jt, 2010). Seega on oluline küsida, kui võrd senised käsitlused võimaldavad mõista isadust erinevates kultuurilistes ja sotsiaalsetes kontekstides. Green ja Chuang lähtuvad arusaamast, et isadus ei ole universaalne ega kultuurist sõltumatu nähtus, vaid see kujuneb sotsiaalses ja kultuurilises kontekstis (Green ja Chuang, 2020). Sellest vaatenurgast tuleks isadust käsitleda kui tähenduse loomise protsessi, kus mehed konstrueerivad oma isarolli vastavalt oma elukogemustele ja kultuurilistele ootustele (Falkheimer ja Heide, 2006). Sellest lähtudes ei saa isadust mõista **ainult bioloogilise seose või normatiivsete ootuste kaudu, vaid ka meeste enda kogemuste ja tõlgenduste põhjal.** Varasemates etniliste vähemuste isadust käsitlevates uuringutes on sageli domineerinud stereotüüpidest mõjutatud ja probleemikeskne vaatenurk, mistõttu vähemusrühmade peremustreid ning isarolle on käsitletud ühekülgselt ja kirjeldatud peamiselt nende raskuste ning puudujääkide kaudu (McDougal ja George, 2016; McAdoo, 2002). Selline võrdlus ignoreerib aga asjaolu, et perede toimimine on sageli olulisem kui nende struktuur ning isade rolli tuleb mõista laiemate kultuuriliste ja ajalooliste tingimuste kaudu (Parke, 2013). **Seega ei ole isaduse mõtestamisel määrav ainult see, milline perekonnavorm parasjagu on, vaid ka see, kuidas suhted ja vastutus peres tegelikult kujunevad.**

Afro-Jamaica isaduse kujunemist on oluliselt mõjutanud orjuse ajalugu, mis muutis perekonna ja isarolli tähendust Kariibi mere piirkonnas (Clarke, 1957/1999; Fox, 1999). Sellises kontekstis muutusid oluliseks kasuisad, kes täitsid isa funktsioone laste elus sõltumata bioloogilisest sidemest (Chamberlain, 2003; Chevannes, 1993). Niisugune taust aitab mõista, miks bioloogiline seos ei pruugi olla ainus ega peamine alus isarolli kujunemisel. Sellest ajaloolisest ja kultuurilisest taustast

lähtudes rõhutavad autorid, et bioloogilise ja sotsiaalse isaduse eristamine ei ole Afro-Jamaica kontekstis alati selgepiiriline (Green ja Chuang, 2020). **Mehed võivad täita isa rolli nii oma bioloogiliste kui ka sotsiaalsete laste suhtes ning kogeda neid rolle sarnasel viisil** (Green ja Chuang, 2020). See on oluline ka käesoleva töö seisukohalt, sest näitab, et isaduse tähendus võib kujuneda erinevates peresuhetes ja ei pruugi kattuda üksnes bioloogilise põlvnemisega. Green ja Chuang (2020) tulemused näitavad, et Afro-Jamaica isad mõtestavad oma isadust mitmemõõtmelise ja suhtelise nähtusena, kus bioloogiline ja sotsiaalne isadus ei ole vastandlikud, vaid sageli kattuvad ja täiendavad teineteist.

Isaduse analüüsimisel kasutavad autorid **isa kaasatuse raamistikku**, mis lähtub Bronfenbrenneri ja Morrise inimese arengu käsitlusest ning rõhutab individuaalsete, perekondlike, kogukondlike ja kultuuriliste tegurite vastastikmõju (Bronfenbrenner ja Morris, 2006). Palkovitzi järgi koosneb isadus käitumuslikust, emotsionaalsest ja kognitiivsest mõõtmest, samas kui Plecki mudel rõhutab ka vastutust, hoolitsemist ja soojust isade ja laste vahel (Green ja Chuang, 2020, Pleck, 2010). Sellised käsitlused aitavad avada isadust kui mitmetahulist nähtust, mis hõlmab nii tegevusi, tundeid kui ka mõttelisi tähendusi. Green ja Chuang laiendasid neid teoreetilisi raamistikke, tuues Afro-Jamaica isade lugude põhjal esile ka vaimuliku ehk spirituaalse mõõtme kui olulise osa isarollist (Green ja Chuang, 2020). Seega osutavad nende tulemused, et isaduse tähendus võib sisaldada ka selliseid mõõtmeid, mida tavapärased läänekesksed käsitlused ei pruugi piisavalt esile tuua. See käsitlus näitab, **et isaduse mõistmisel tuleb arvestada kultuuriliste normide, ajalooliste kogemuste ja meeste enda tõlgendustega, sest isaduse tähendus kujuneb nende tegurite koosmõjus.**

1.2.1 Isaduse kultuurilised tähendused ja igapäevased praktikad

Kaasaegse isaduse kultuuri käsitlemisel rõhutavad Wall ja Arnold (2007), et Kanada ja laiemalt Põhja-Ameerika kontekstis tuleb isadust mõista mitte üksnes individuaalse kogemusena, vaid ka sotsiaalse ja kultuurilise nähtusena. See tähendab, et arusaamad isadusest kujunevad lisaks isiklikele kogemustele ka ühiskonnas levinud normide, ideaalide ja ootuste kaudu. Autorid rõhutavad, et „isaduse kultuur“ kujundab arusaamu isa rollist (Wall ja Arnold, 2007). Wall ja Arnold eristavad isaduse „kultuuri“ ja „praktikat“, kus esimene tähistab ühiskonnas aktsepteeritud norme ja ideaale ning teine meeste tegelikku käitumist ja osalust laste kasvatamisel (Wall ja Arnold, 2007). Selline eristus on oluline, sest võimaldab analüüsida võimalikke pingeid selle

vahel, milline isa peaks ühiskondlike ootuste järgi olema, ja selle vahel, kuidas isadus päriselus tegelikult väljendub. Kuigi meedia ja avalik diskursus räägib „uustüüpi isast“, näitavad empiirilised andmed, et isa tegelik roll perekonnas jääb sageli endiselt sekundaarseks (Wall ja Arnold, 2007). See näitab, et ühiskonnas levinud ideaalid isaduse kohta ei tähenda alati seda, et isade tegelik igapäevane käitumine samal määral muutuks. Autorid näitavad, et isasid kujutatakse sageli osaajaga või teiseste vanematena, mistõttu ei käsitata nende osalust alati täieõigusliku ja igapäevase vanemlusena (Wall ja Arnold, 2007). Meeste osalemist kirjeldatakse sageli kui lisaväärtust või „abi“ emale, mitte aga kui täieõiguslikku ja igapäevast vanemlust (Wall ja Arnold, 2007). Sarnast mustrit on kirjeldatud ka Eesti kontekstis, kus emad on olnud pikka aega peamised hoolitsejad ja isad vähem nähtavad nii igapäevases pereelus kui ka laste kasvatamises, kuigi uuemates oludes on isade osalus ja jagatud vanemlus muutunud üha enam esile tõusvaks (Kutsar, 2024). Selline käsitlus osutab ebavõrdsele arusaamale vanemlusest, kus ema positsioneeritakse peamise hoolitsejana ja isa roll jääb sagedamini teisejärguliseks. Wall ja Arnold (2007) artiklis näidatakse ka, et isasid kujutatakse sageli eelkõige töötajate ja leivateenijatena, mistõttu nende vanemlik roll jääb tihti tööga seotud identiteedi varju. Nii võib isa kohalolu olla küll formaalselt olemas, kuid tema igapäevane seotus lapse kasvatamise ja hooldamisega jääda piiratumaks.

Meeste kogemusi raamivad kultuurilised ootused maskuliinsusele ning isaduse kogemus kirjeldub tasakaaluotsinguna töö ja pere vahel (Wall ja Arnold, 2007). See näitab, et isaks olemist mõjutavad ka laiemad arusaamad sellest, milline peaks olema „õige“ mees ja isa. Selline pingeväli on kooskõlas arusaamaga, et traditsiooniliselt on isarolli seostatud eeskätt majandusliku vastutuse ja pere esindamisega väljaspool kodu (Kutsar, 2007). Seega on isa rolli ajalooliselt määratlenud pigem leivateenija ja autoriteedi positsioonina kui igapäevase hoolitsusena lapse eest. Kaasaegses ühiskonnas on isadusele esitatavad ootused muutunud, hõlmates üha enam aktiivset osalemist kodustes töödes ja laste kasvatamises (Kutsar, 2007). See tähendab, et **traditsioonilised ja kaasaegsed arusaamad isadusest võivad eksisteerida kõrvuti ning kujundada meestele erinevaid, vahel ka vastuolulisi ootusi**. Selline käsitlus aitab mõista, et isaduse tähendus kujuneb ühiskondlike ootuste, meedias loodud kuvandite ja igapäevaste praktikate koosmõjus.

1.3 Isad perekonnas

Lapse rahulolu nendega, kellega ta elab, on tihedalt seotud tema hinnangutega vanemate kasvatustavadele (Nahkur ja Kutsar, 2022). See viitab, et lapse igapäevane perekogemus on seotud

sellega, kuidas ta tajub vanemate hoolivust, toetust ja suhtumist. Laste hinnangud vanemate kasvatustavadele on kõrgeimad, kui lapsed elavad koos kahe bioloogilise vanemaga, ning madalaimad kasuperedes, samas kui üksikvanemates peredes elavad lapsed asetsevad hinnangute poolest vahepeal (Nahkur ja Kutsar, 2022). Need tulemused rõhutavad, et perekonna struktuur ja stabiilsus mõjutavad lapse tajutud heaolu ning hinnanguid vanematele (Nahkur ja Kutsar, 2022). Seega ei ole peretüüp oluline ainult kirjeldava taustatunnusena, vaid ka lapse kogemuse ja suhete kvaliteedi kujunemise seisukohalt. Selline taust on oluline bioloogilise ja sotsiaalse isaduse käsitlemisel, sest see **võimaldab siduda isarolli tähendused ja praktikad perekondlike kooseluvormide ning lapse subjektiivse kogemusega** (Nahkur ja Kutsar, 2022).

Eesti lastega leibkondade seas on kõige levinum peretüüp tuumikpere. 2021. aastal moodustasid tuumikpered 73,3% kõigist lastega leibkondadest ning kõige suurema osa neist moodustasid pered, kus kõikidel lastel on sama bioloogiline ema ja isa (CentAR, 2023). Samal ajal on oluline, et kõik lapsed ei kasva sellises perestruktuuris. 2021. aastal moodustasid üksikvanemaga leibkonnad 17,8% lastega leibkondadest ja kärghpered 7,1% (CentAR, 2023). Laste vaates elas 2021. aastal 75% lastest leibkonnas koos ema ja isaga, 12,8% ainult emaga ning 7,5% leibkonnas, kus lisaks emale elas ka kasuisa (CentAR, 2023). **See näitab, et lisaks bioloogilisele isadusele on märkimisväärset hulgal lastest kokkupuude ka sotsiaalse isadusega, kus isa rolli täidab lapse elus ema partner või kasuvanem.**

Perestruktuuride käsitlemisel on oluline arvestada, et Eestis on kasvanud kärghperede osakaal ning perede „kärjestumine“, mille all peetakse silmas laste saamist uue partneriga ja perekonna kujunemist mitmest omavahel seotud tuumperest koosneva võrgustikuna (CentAR, 2023; Kutsar jt, 2022). See muudab peresuhted mitmekesisemaks ning lapse jaoks võib perekond hõlmata korraga mitut olulist täiskasvanut ja leibkonda. Kutsar jt (2022) toovad välja, et lapse heaolu seisukohalt võib selline peremudel olla keerukas, eriti juhul, kui laps peab suhestuma nii bioloogilise vanema, eraldi elava vanema kui ka kasuvanemaga. Samuti selgus laste heaolu uuringust, et 12-aastaste laste heoluhinnangud erinevad sõltuvalt sellest, kas nad elavad kahe sünnivanemaga, sünni- ja kasuvanemaga või üksikvanemaga. Üksikvanemaga ning eriti sünni- ja kasuvanemaga elavad lapsed on eluga vähem rahul kui need, kes elavad koos mõlema sünnivanemaga (Kutsar jt, 2022). Lisaks on sünni- ja kasuvanemaga elavad lapsed kriitilisemad peresuhte erinevate tahkude suhtes: nad on vähem rahul inimestega, kellega koos elavad, ning nende hulgas on vähem neid, kes tunnevad, et vanemad neid kuulavad ja nendega arvestavad (Kutsar jt, 2022). Seega võivad muutused perestruktuuris mõjutada mitte ainult lapse

elukorraldust, vaid ka tema kogemust suhete kvaliteedist ja kuulumisest peresse. Kutsari (2024) järgi ei tulene perekonna keerukus üksnes selle struktuurist, vaid eelkõige suhete keerukusest. Autor rõhutab, et just peresuhete keerukus mõjutab pereliikmete subjektiivset heaolu ning võib tuua esile või süvendada haavatavusi, eriti perekonna üleminekute ja muutuste ajal. Lapse jaoks võib sellistes olukordades keskseks muutuda küsimus, kes üldse kuulub tema perekonda ja milline on erinevate täiskasvanute koht tema elus. **Sellest vaatenurgast aitab peresuhete keerukuse arvestamine paremini mõista ka bioloogilise ja sotsiaalse isaduse tähendusi.**

Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse uurimise seisukohalt on oluline ka **lahuselavate vanemate kontekst**. Rootalu (2022) järgi on Eestis ligikaudu 32 000 sellist peret, kus kasvab kuni 17-aastane laps, kelle üks vanematest elab eemal. Tüüpiliselt elab laps koos emaga ning isaga koos elavaid lapsi, kelle ema elab eemal, on vaid umbes kümnendik (Rootalu, 2022). See tähendab, et paljude laste jaoks ei piirdu isakogemus kooselava bioloogilise isaga, vaid võib hõlmata eraldi elavat bioloogilist isa, kasuisa või mõlemat. Sellises olukorras võib lapse kogemus isadusest kujuneda mitme erineva meesfiguuri kaudu. Seetõttu aitab peretüüpide ja lapse elukorralduse käsitlemine paremini mõista, kuidas meeste lugudes kujunevad ja põimuvad bioloogilise isaduse, sotsiaalse isaduse ja isarolli tähendused. See loob olulise tausta käesolevale tööle, sest võimaldab vaadelda isadust perekondlike suhete ja lapse kogemuse laiemas kontekstis.

1.3.1 Isade kaasatus/identiteet

Isa osalus lapse elus on mitmemõõtmeline nähtus, mis hõlmab kognitiivseid, afektiivseid ja käitumuslikke aspekte (Marsiglio jt, 2000). See tähendab, et isa rolli ei saa hinnata ainult nähtava tegutsemise põhjal, vaid arvesse tuleb võtta ka seda, **kuidas isa lapsele mõtleb, temasse suhtub ja oma rolli tajub**. Isade kaasatuse kirjeldamiseks on esitatud kolm dimensiooni: seotus ehk otsene suhtlus ja hool, kättesaadavus ehk isa olemasolu ja valmisolek sekkuda ning vastutus ehk lapse heaolu eest lõplik vastutuse võtmine (Lamb jt, 1987). Jaotus aitab avada isade osalust lapse elus eri tasanditel ning näha, et kaasatus ei tähenda ainult koos veedetud aega. Uuringud näitavad, et isad veedavad lastega keskmiselt vähem aega kui emad, eriti otseses hoolduses ja igapäevastes tegevustes (Lamb ja Tamis-LeMonda, 2004). Vastutuse võtmine lapse hoolduse eest on isade puhul sageli kaasatuse kõige nõrgemalt esindatud vorm (Lamb ja Tamis-LeMonda, 2004). Seega võib isa olla lapse elus küll olemas, kuid tema roll jääda praktilise hoolitsuse ja lõpliku vastutuse tasandil piiratumaks.

Isadust ei saa siiski taandada üksnes nähtavatele tegevustele, sest see hõlmab ka „mõtlemise ja mure“ tasandeid ning isa võib olla lapsega seotud ka piiratud otsese kontakti korral (Palkovitz, 1997). See on oluline, sest aitab vältida liiga kitsast arusaama isadusest kui ainult füüsiliselt nähtavast kohalolust või tegevusest.

Isaduse tähendus avaldub meeste igapäevastes kogemustes ja nende isiklikes lugudes isarolliga seotud valikutest ja tunnetest (Kutsar, 2007). Seega on **isaduse mõistmisel oluline pöörata tähelepanu sellele, kuidas mehed ise oma rolli tõlgendavad ja milliseid tähendusi nad sellele annavad**. Isaduse identiteet kujuneb dünaamiliselt ning sõltub sellest, kui oluliseks mees isarolli peab ja millisel määral ta on sellele pühendunud (Kutsar, 2007). Teisisõnu ei ole isaduse identiteet püsiv ega etteantud, vaid kujuneb ajas ning erinevates elusituatsioonides. Kutsari (2007) sõnul mõjutab isarolli olulisus seda, kui palju aega ja energiat mees on valmis pühendama lapsega seotud tegevustele olukordades, kus konkureerivad töö- ja vabaaja nõudmised.

Isaduse identiteet kujuneb vastasmõjus isiklike ideaalide ja teiste inimeste, sealhulgas partneri ja ühiskonna hinnangutega (Kutsar, 2007). Seega ei kujunda isaks olemist üksnes mehe enda soovid ja väärtused, vaid ka see, kuidas tema rolli mõistetakse ja hinnatakse lähisuhetes ning ühiskonnas laiemalt.

Isade vähest kaasatust ei saa alati seletada motivatsiooni puudumisega, sest seda võivad kujundada sotsiaalsed ootused, rollikonfliktid ja välised hinnangud (Davis ja Gibson, 2023).

Isaduse kogemust mõjutavad ka **emade hoiakud ja nn emalik väravavalve**, mis võib kas soodustada või piirata isade osalust laste elus (Davis ja Gibson, 2023). Selline käsitlus osutab, et isade kaasatus kujuneb suhetes ning sõltub ka sellest, millisel määral võimaldatakse isal vanemlikku rolli tegelikult täita. Kui isade pädevust seatakse kahtluse alla, võib see vähendada nende enesekindlust ning soodustada distantseerumist, mis omakorda kinnistab arusaama vähesest isalikust kaasatusest (Davis ja Gibson, 2023). Nii võib tekkida olukord, kus kahtlused isa sobivuse suhtes vähendavad tema osalust ja väiksem osalus omakorda suurendab neid kahtlusi. Sellised mehhanismid kujundavad meeste narratiive isadusest ning mõjutavad seda, kuidas nad tajuvad oma rolli nii bioloogilise kui ka sotsiaalse isana (Davis ja Gibson, 2023). See on käesoleva töö seisukohalt oluline, sest **meeste lood isadusest ei kujune ainult isiklike kogemuste pinnalt, vaid ka suhetes ja hinnangulistest raamidest, milles neid kogemusi tõlgendatakse**. Seega pakub isade kaasatuse ning isaduse identiteedi käsitlus analüütilise raamistiku, mis võimaldab uurida, milliseid tähendusi mehed oma bioloogilisest ja sotsiaalsest isadusest ning sellega seotud õigustest, kohustustest ja vastutusest loovad (Marsiglio jt, 2000; Kutsar, 2007).

Sotsiaalkonstruksionistlikust vaatenurgast saab isadust mõista sotsiaalselt kujuneva tähendusväljana, mille sisu ei tulene üksnes bioloogilisest seosest, vaid kujuneb suhetes, igapäevastes praktikates ja ühiskondlikes ootustes.

1.3.2 Kiindumussuhe, isadus ja isa-lapse suhte kvaliteet

Kiindumussuhe on üks kesksemaid mehhanisme, mille kaudu lapse varajane suhe hooldajatega mõjutab tema edasist sotsiaal-emotsionaalset arengut (Dumont ja Paquette, 2013). See tähendab, et varased suhted hooldajatega loovad aluse sellele, kuidas laps hiljem tajub ennast, teisi inimesi ja suhteid laiemalt. Bowlby (1969, 1973) järgi kujuneb juba esimesel eluaastal lapsel sisemine turvatunne seoses oluliste hooldajatega ning see kristalliseerub sisemisteks mustriteks, mis mõjutavad suhteid ja psühholoogilist heaolu kogu elu jooksul. Seega ei mõjuta varajane hooldussuhe ainult lapse hetkeheaolu, vaid ka tema edasist arengut pikema aja jooksul. Turvaline kiindumus varases lapseas on seotud parema sotsiaalse kompetentsuse ja väiksema tõenäosusega kogeda hilisemas arengus emotsionaalseid ja käitumisega seotud probleeme (Dumont ja Paquette, 2013).

Kuigi isade osalus laste kasvatamises on viimastel kümnenditel kasvanud, on suurem osa kiindumusuuringutest endiselt keskendunud emadele, mistõttu on isade ja laste suhteid uuritud suhteliselt vähe (Cabrera, 2019). Traditsiooniliselt on kiindumusteooriat arendatud eelkõige ema ja lapse suhte põhjal ning selle mõõtmiseks on kasutatud „võõra olukorra“ protseduuri, mille töötasid välja Ainsworth jt (1978). Kuigi „võõra olukorra“ protseduur on osutunud emade puhul tugevaks ja usaldusväärseks mõõdikuks, ei ole see isade ja laste suhte puhul sama hästi toiminud (Dumont ja Paquette, 2013). See viitab, et isa-lapse suhte eripära ei pruugi olla täielikult mõistetav samade mõõdikute abil, mida on kasutatud ema-lapse suhte uurimisel. Samas on ammu teada, et lapsed loovad kiindumussuhte ka oma isadega (Clarke-Stewart, 1978; Lamb, 1977). Küsimus ei ole seega selles, kas isaga kujuneb kiindumussuhe, vaid selles, millisel viisil see suhe väljendub. Isad on võrreldes emadega keskmiselt rohkem seotud mängu, füüsilise aktiivsuse ja lapse väljakutsumisega, mitte niivõrd igapäevase hoolduse ja lohutamisega (Dumont ja Paquette, 2013). Paquette pakkus aktivatsioonisuhte teooria abil välja vaate, mille järgi ei ole isa peamine roll lapse turvatunde pakkumine lohutuse kaudu, vaid lapse avamine välismaailmale stimuleerimise ja piiride seadmise kaudu (Paquette, 2004; Dumont ja Paquette, 2013). Selle vaate järgi toetab isa lapse arengut eelkõige siis, kui ta aitab lapsel turvaliselt uurida, katsetada ja uusi olukordi kogeda. Selle teooria empiiriliseks testimiseks töötasid Paquette ja Bigras välja riskantse olukorra

protseduuri, mis keskendub sellele, kuidas laps koos isaga reageerib uutele, potentsiaalselt riskantsetele olukordadele (Dumont ja Paquette, 2013). See võimaldab paremini tabada neid isa-lapse suhte aspekte, mis ei avaldu niivõrd lohutamises, vaid lapse aktiveerimises ja julgustamises. Dumonti ja Paquette'i uuring näitas, et riskantse olukorra protseduur, mitte „võõra olukorra“ protseduur, ennustas isade puhul laste hilisemat sotsiaal-emotsionaalset arengut (Dumont ja Paquette, 2013). Need tulemused toetavad arusaama, et isa ja lapse vaheline kiindumussuhe ei põhine ainult lohutusel ja turvatundel, vaid olulisel määral ka lapse aktiveerimisel ja maailmaga suhestumise toetamisel (Dumont ja Paquette, 2013). Seega ei taandu isa roll üksnes turvalisuse pakkumisele, vaid hõlmab ka lapse suunamist iseseisvuse, julguse ja enesekindluse poole. Selline eristus loob teoreetilise aluse mõista isadust meeste lugudes ka suhte laadide ja tähenduste kaudu, eriti selle kaudu, kuidas isad oma lapsi stimuleerivad, juhivad ja julgustavad iseseisvuma (Dumont ja Paquette, 2013). See on käesoleva töö seisukohalt oluline, sest **aitab vaadelda isadust mitte ainult hoolitsuse, vaid ka lapse arengut suunava ja aktiveeriva suhtena.**

Isa-lapse suhte aktiveeriva mõõtme kõrval on oluline eristada ka osaluse kvantiteeti ja kvaliteeti. Turvalise kiindumuse kujunemisel ei ole määrav üksnes koos veedetud aeg, vaid ka isa tundlikkus, reageerimisvõime ja emotsionaalne kättesaadavus lapse jaoks (Cabrera, 2019). Uuringud on näidanud, et isa tundlikkus ja kaasatus on seotud lapse turvalise kiindumusega isa suhtes ning lapse emotsionaalse turvalisuse ja kohanemisega varases lapseas (Brown jt, 2012; Cabrera, 2019). See sobitub Lambi ja Tamis-LeMonda (2004) käsitlusega, mille järgi on **isa ja lapse koos veedetud aja hulgast olulisem see, mida selle aja jooksul tehakse ning kuidas isa-lapse suhet tajutakse ja hinnatakse.** See aitab mõista, et isade kohalolu muutub lapse jaoks oluliseks eelkõige siis, kui see on emotsionaalselt toetav ja lapse vajadusi arvestav. Tundlik isadus, mis hõlmab lapse signaalidele reageerimist, õpetamist ja toetavat suhtlemist, on seotud laste kognitiivsete ja keeleliste oskuste arenguga sarnaselt emade hoolivale vanemlusele (Lamb ja Tamis-LeMonda, 2004). Sellest lähtuvalt on isa-lapse kiindumuse kvaliteet oluline mitte ainult emotsionaalse läheduse, vaid ka lapse laiemat arengut toetava tegurina.

1.3.3 Pere keerukus ja lapse heaolu

Bioloogilise ja mittebioloogilise isaduse mõistmisel on oluline arvestada, et lapse heaolu ei sõltu ainult sellest, millises peres ta elab, vaid ka sellest, millised suhted ja rollid peres kujunevad. Nahkur ja Kutsar (2022) rõhutavad, et kasuvanemaga pere keerukus ei tulene üksnes leibkonna

struktuurist, vaid ka suhete mitmekihilisusest. Samuti osutavad autorid, et pärast vanemate lahkuminekut võivad lapse jaoks oluliseks jääda varasemad peresuhted ja side bioloogilise vanemaga, mistõttu ei pruugi uus perekorraldus tähendada lapse jaoks varasemate suhete kadumist. Seda arvesse võttes võib eeldada, et lapse jaoks ei kujune peresuhte tähendused ümber kohe pärast perekorralduse muutumist, vaid vajavad aega. Eriti sellistes olukordades, kus lapse elus on jätkuvalt oluline bioloogiline isa ning samal ajal tuleb suhestuda ka uue isafiguuriga, võivad lähedus, usaldus ja rolliootused kujuneda järk-järgult. Käesoleva töö seisukohalt on see oluline, sest aitab mõista, et **bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kogemused ei pruugi olla meeste lugudes ühesugused ega samal viisil välja kujunenud.**

Kutsar (2007) käsitleb vanemaks olemist laiemalt protsessina, mis hõlmab ülesandeid, rolle, reegleid, kommunikatsiooni, ressursse ja suhteid. Tema järgi ei piirdu vanemaks olemine üksnes lapse füüsilise hooldamisega, vaid hõlmab ka kasvatamist, õpetamist, kaitsmist, järelevalvet ning lapse arengu toetamist. Kutsar rõhutab, et lapsed vajavad oma arengus nii suunamist kui ka julgustamist erinevates eluvaldkondades. Selline käsitlus võimaldab mõista isadust mitmetahulise suhtena, mis ei taandu ainult bioloogilisele seosele, vaid hõlmab ka vastutust, suhtlemist ja lapse arengu toetamist (Kutsar, 2007).

Käesoleva töö kontekstis loob see hea aluse **vaadelda isadust mitte ainult staatuse või bioloogilise seosena, vaid suhtena, mille tähendus kujuneb välja igapäevases kooselus, suhtluses ja vastutuse võtmises.** Seetõttu on põhjendatud käsitada bioloogilist ja sotsiaalset isadust mitte vastandlike, vaid erineva kujunemisloogika ja tähendusega suhetena, mille sisu saab mõista eelkõige meeste endi kogemuste kaudu.

1.4 Probleemiseade

Kuigi isad on viimastel kümnenditel uurimustes üha enam esile kerkinud, jääb isade uurimine endiselt emade uurimisest maha ning enamik vanemlust käsitlevaid uuringuid keskendub jätkuvalt emadele (Cabrera, 2019). Alates 1970. aastatest on isade rolli laste arengus hakatud järjest enam tunnustama, kuid siiski on suur osa varasematest uuringutest keskendunud isade osaluse mõõtmisele kvantitatiivsete näitajate kaudu või vahendanud isade kogemusi emade, laste või institutsioonide vaatepunktist (Lamb, 2000; Davis ja Gibson, 2023). **Selline lähenemine ei võimalda piisavalt mõista, kuidas mehed ise oma isarolli tajuvad, seletavad ja mõtestavad.**

Kaasaegsed isadusuuringud rõhutavad, et isadus ei ole pelgalt bioloogiline staatus, vaid sotsiaalne ja kultuuriline roll, mis kujuneb suhetes, igapäevastes praktikates ning ühiskondlikes ootustes (Marsiglio jt, 2000; Kutsar, 2007). Sotsiaalkonstruksionistlikust vaatenurgast ei tulene isadus pelgalt bioloogilisest seotusest, vaid selle tähendused kujunevad ajas muutuvates sotsiaalsetes ja kultuurilistes kontekstides (Kutsar, 2007). **See loob aluse eristada bioloogilist ja sotsiaalset isadust ning käsitleda isaks olemist laiemalt kui ainult geneetilise sideme kaudu.** Eriti oluline on see olukordades, kus mehed täidavad samaaegselt nii bioloogilise kui ka sotsiaalse isa rolli, näiteks kasuisa, elukaaslase lapse isa või muu sotsiaalse hooldaja rollis. Varasemad uuringud on näidanud, et bioloogiline seotus lapsega ei taga automaatselt sotsiaalset ega emotsionaalset vastutust ning vastupidi, sotsiaalne isadus võib kujuneda tähenduslikuks ka ilma geneetilise sidemeta (Marsiglio jt, 2000; Green ja Chuang, 2020). See tõstatab küsimuse, kuidas mehed ise sellist topeltrolli kogevad ja mõtestavad. Senistes Eesti uuringutes on isadust käsitletud peamiselt perepoliitika, töö- ja pereelu ühitamise ning sotsiaalsete normide vaatenurgast (Kutsar, 2007; Nahkur ja Kutsar, 2022). Näiteks näitavad Nahkur ja Kutsar (2022), et erinevad peretüübid loovad lapse jaoks erineva keerukusastmega perekeskkonna ning kasuvanemaga peredes võivad suhted, rollid ja emotsionaalne tugi olla lapse jaoks mitmetähenduslikumad. Kutsar (2007) omakorda käsitleb vanemaks olemist laiemalt kui rollide, suhete, vastutuse ja lapse arengu toetamise protsessi. Kuigi need käsitlused aitavad mõista isaduse laiemat sotsiaalset konteksti Eestis, jääb nende fookusest välja see, kuidas mehed ise oma isadust kogevad ja mõtestavad. Samuti ei käsitle need otseselt olukordi, kus mees on samaaegselt nii bioloogiline kui ka sotsiaalne isa. **Sellest tuleneb ka käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleem: Eesti kontekstis on vähe uuritud meeste isaduse subjektiivset tähendusloomet mitmekesistes peresuhetes, kus mees täidab samaaegselt bioloogilise ja sotsiaalse isa rolli.**

Töö eesmärk on anda ülevaade isade käsitlustest samaaegselt bioloogiliseks ja sotsiaalseks isaks olemisest.

Eeltoodule tuginedes püstitan järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas mehed käsitlevad oma rolli bioloogilise ja sotsiaalse isana?
2. Kuidas kujuneb ja väljendub meeste suhe bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega igapäevases suhtluses?
3. Kuidas ilmneb meeste lugudes bioloogilise ja sotsiaalse isa topeltrolli täitmise mitmetahulisus?

2 METOODIKA

2.1 Uurimisviisi valik

Käesolevas uurimistöös kasutan kvalitatiivset uurimisviisi, sest uurimuse eesmärk on anda ülevaade sellest, kuidas mehed ise käsivad bioloogilise ja sotsiaalse lapsega isaks olemist. **Fookuses on seega isade enda tõlgendused ja tähendused, mida nad oma kogemustele bioloogilise ja sotsiaalse isana omistavad.**

Beilmanni (2025) järgi lähtub kvalitatiivne uurimisviis arusaamast, et teadmisi sotsiaalsest maailmast saadakse tähenduste uurimise kaudu ning et sotsiaalne reaalsus on tõlgenduslik, muutuv ja subjektiivne, kuna inimesed omistavad oma kogemustele erinevaid tähendusi. Samast käsitlusest tuleneb ka seisukoht, et uurijat ei ole võimalik uuritavast nähtusest täielikult eraldada, sest uurija tõlgendused on osa uurimisprotsessist. Kvalitatiivses uurimuses kasutatakse seejuures mitteamvulisi andmeid ning järeldusteni jõutakse eelkõige tõlgendamise, mitte statistiliste vahendite abil; samuti iseloomustavad seda induktiivne loogika ja tsükliline uurimisprotsess (Beilmann, 2025). Käesoleva töö puhul on selline lähenemine sobiv, sest uurimuse keskmes on see, kuidas mehed ise oma bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kogemusi mõtestavad ning milliseid tähendusi nad neile omistavad. Just selliste uurimisküsimuste puhul peetakse kvalitatiivset lähenemist sobivaks ka seetõttu, et see võimaldab uurida nähtuste olemust, nende avaldumisviise, konteksti ja osalejate vaatenurki ning keskenduda sellele, kuidas inimesed oma kogemusi tõlgendavad, mitte nende kogemuste sageduse või statistiliste seoste mõõtmisele (Busetto jt, 2020).

Minu uurimuse keskmes on meeste enesekirjeldused oma rollist, vastutusest, suhetest ja väärtustest isana. Huvi all on see, kuidas bioloogiline ja sotsiaalne isadus nende lugudes põimuvad ning milliseid erinevusi, pingeid või tähendusi nad nende rollidega seoses esile toovad. Kuna uurimisküsimused eeldavad tähenduste ja tõlgenduste avamist, ei oleks kvantitatiivne lähenemine käesoleva uurimuse eesmärkidega samal määral kooskõlas.

2.2 Andmekogumismeetodid

Andmekogumiseks kasutan poolstruktureeritud individuaalintervjuu meetodit. Poolstruktureeritud intervjuu on üks levinumaid kvalitatiivse andmekogumise viise ning sobib hästi subjektiivsete kogemuste, arvamuste ja motivatsioonide mõistmiseks (Lepik jt, 2025; Busetto jt, 2020). Sellist intervjuuvormi iseloomustavad avatud küsimused ning intervjuukava ehk teemajuhis, mis määratleb vestluse põhiteemad, kuid jätab osalejale võimaluse tuua esile ka enda jaoks olulisi kogemusi ja nüansse (Busetto jt, 2020).

Kvalitatiivse intervjuu eelis kirjalike küsitluste ees seisneb selle interaktiivsuses ning võimaluses märgata ja käsitleda teemasid, mis võivad vestluse käigus ootamatult esile kerkida (Busetto jt, 2020). Intervjuukava teemad on tuletatud varasemast kirjandusest ning võivad andmekogumise käigus uurija kogemuse kasvades täpsustuda ja täieneda (Busetto jt, 2020). Selline intervjuuvorm sobib ka käesoleva uurimuse eesmärgiga, sest bioloogilise ja sotsiaalse isaduse samaaegsed kogemused võivad olla seotud väga erinevate elukorralduslike olukordadega ning nende mõtestamine eeldab paindlikku lähenemist.

2.3 Uurimuses osalejad

Uurimuses osaleb viis meest, kellel kõigil on kogemus nii bioloogilise kui ka sotsiaalse isana. Osalejaid ühendab see, et nad on osalenud vähemalt ühe bioloogilise ja ühe sotsiaalse lapse kasvatamises, kuid nende perelood ja elukorraldus on erinevad. Uurimuses osalevate meeste seas on nii neid, kelle bioloogilised lapsed on veel alaealised kui ka neid, kelle bioloogilised lapsed on juba täiskasvanud. Samuti erinevad osalejate kogemused selle poolest, kas nad elavad lastega igapäevaselt koos või toimub suhtlus osaliselt eri leibkondade vahel. Mõnel juhul on mehed samaaegselt seotud nii väikeste laste, kooliealiste laste kui ka täiskasvanud lastega, mis võimaldab käsitleda bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kogemusi eri eluetappides. Seega moodustavad osalejad küll väikese, kuid kogemuslikult mitmekesise rühma, kelle lood võimaldavad uurida, kuidas bioloogiline ja sotsiaalne isadus mehe elus põimuvad.

Osalejate valik on sihipärane, sest uurimuse eesmärk on mõista just sellise kahe rolli kogemuslikku koosmõju ühe inimese loos. Sihipärase valimi puhul valib uurija osalejad teadlikult, lähtudes uurimuse eesmärgist ning sellest, kuivõrd valitud inimesed saavad pakkuda uurimisküsimuste

seisukohalt olulist ja sisukat teavet. Selline valik võimaldab kutsuda uurimuses osalema just need inimesed, kelle kogemus on uuritava nähtuse mõistmiseks kõige asjakohasem (Beilmann ja Rämmer, 2025; Campbell jt, 2020).

Valimi suurus, viis osalejat, on põhjendatud kvalitatiivse uurimuse loogikaga, mille eesmärk ei ole statistiline esinduslikkus, vaid tähenduslike kogemuste süvitsi mõistmine. Samas tuleb arvestada, et bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kombinatsioonid ning nendega seotud elukorraldused on väga mitmekesised. Seetõttu ei ole käesoleva uurimuse puhul eesmärk hõlmata kõiki võimalikke kogemusi, vaid avada selle nähtuse erinevaid tähendusi ja väljendumisviise uurimuse piiratud mahu raames. **Sellest tulenevalt tuleb tulemusi käsitleda eelkõige konkreetsete kogemuste põhjal kujunenud tõlgendustena, mitte üldistatavate seaduspärasustena.**

2.4 Uurimuse käik

Uurimuses osalejate leidmiseks kasutasin peamiselt sotsiaalmeediat, kus avaldasin üleskutse meelele, kellel on kogemus vähemalt ühe bioloogilise ja ühe sotsiaalse lapse isana. Üleskutses palusin huvilistel minuga ühendust võtta e-posti või sotsiaalmeedia vahendusel. Lisaks jõudsin kahe osalejani tutvuste kaudu. See tähendab, et osalejate leidmisel kasutasin lumepalli meetodit, kus juba leitud osalejate või kontaktide kaudu jõutakse järgmiste uurimuseks sobivate inimesteni. Selline lähenemine on asjakohane eriti siis, kui uuritava sihtrühmani on keeruline otse jõuda (Beilmann ja Rämmer, 2025). Sealjuures ei olnud tegemist mulle varasemalt tuttavate inimestega. Teema vastu tunti küll huvi, kuid osalejate leidmine oli pigem keeruline. Andsin osalejatele ka võimaluse tutvuda valminud tööga pärast selle kaitsmist.

Andmekogumine toimus individuaalintervjuudena Microsoft Teamsi keskkonnas, telefoni teel, Google Meeti keskkonnas ja ühe intervjuu viisin läbi silmast-silma kohvikus. Intervjuude kestus ulatus 24 minutist kuni 90 minutini. Enne intervjuu alustamist selgitasin osalejatele uurimuse eesmärgi, intervjuu kulgu ning osalemise põhimõtteid. Samuti rõhutasin, et osalemine on vabatahtlik ning osalejatel on õigus igal hetkel intervjuust loobuda ilma põhjendusi esitamata. Enne vestluse algust küsisin osalejatelt nõusolekut intervjuu salvestamiseks ning veendusin, et nad tunnevad end vestluse jooksul mugavalt.

Intervjuude läbiviimisel kasutasin eelnevalt koostatud intervjuukava. Kuna tegemist oli poolstruktureeritud intervjuu meetodiga, lähtusin küll kavandatud teemadest ja küsimustest, kuid

vajaduse korral muutsin küsimuste järjekorda ning esitasin täpsustavaid lisaküsimusi. Selline lähenemine võimaldas ühelt poolt hoida intervjuud uurimisküsimuste seisukohalt fookuses, teisalt aga anda osalejatele piisavalt ruumi oma kogemuste ja tähenduste avamiseks.

2.5 Uurimuse eetiline aspekt

Enne intervjuude läbiviimist küsisin igalt uurimuses osalejalt nõusolekut intervjuu salvestamiseks ning kõik osalejad andsid selleks loa. Point ja Baruch (2023) rõhutavad, et transkribeerimine on kvalitatiivses uurimistöös oluline etapp, sest transkriptsioonide põhjal tehakse hilisem analüüs ning transkribeerimise viis võib mõjutada ka andmete tõlgendamist. Sellest lähtudes transkribeerisin pärast intervjuude läbiviimist salvestised edasise analüüsi alusmaterjaliks.

Uuringu läbiviimisel järgisin sotsiaalteadusliku uurimistöe eetilisi põhimõtteid. Kuna uurimus puudutab inimesi ja nende isiklike kogemusi, tuli kogu protsessi jooksul arvestada osalejate õiguste, heaolu ja turvalisusega. Kvalitatiivses uurimistöös on see eriti oluline, sest uurija puutub osalejatega vahetult kokku ning inimesed võivad jagada tundlikke kogemusi (Orb jt, 2001). Enne intervjuu algust küsisin osalejalt informeeritud aktiivse nõusoleku. See tähendab, et selgitasin talle arusaadavalt uurimuse eesmärgi, tema rolli uuringus ja tema õigusi. Osaleja peab teadma, et tal on õigus ise otsustada, kas ta soovib uuringus osaleda, ning ta võib igal hetkel loobuda (UK Statistics Authority, 2022).

Osalejate privaatsuse kaitsmiseks eemaldasin transkriptsioonidest nimed ja muud otsesed isikuandmed. Samas tuli arvestada, et kvalitatiivses uurimistöös ei pruugi ainult nimede eemaldamisest alati piisata, sest inimest võib mõnikord ära tunda ka tema eluloo või kirjeldatud olukordade järgi (Kaiser, 2009).

Uurimisandmeid hoian turvaliselt ning salvestistele ja transkriptsioonidele on ligipääs ainult minul kui uurijal. Andmete turvaline säilitamine ja ligipääsu piiramine on oluline osa vastutustundlikust uurimistööst ning aitab kaitsta osalejate privaatsust (Mirza jt, 2023).

Kuna intervjuudes võidakse rääkida isiklikest ja emotsionaalselt tundlikest kogemustest, pidasin oluliseks osalejate heaolu kogu intervjuu vältel. Intervjuude jooksul ei ilmnunud teemasid, mis oleksid tekitanud osalejates sedavõrd suurt ebamugavust, et oleks tulnud intervjuu katkestada või jätta mõni küsimus käsitlemata.

2.6 Andmeanalüüsi meetod

Kalmus jt (2015) järgi on temaatilise sisuanalüüsi eesmärk leida andmetes peituvad tähendused ja arusaamad ning selgitada välja teemad ja nende järjestus ehk teisisõnu uurida, mida ja kuidas uuritavad oma kogemustest räägivad. Seejuures pööratakse tähelepanu ka sellele, kuidas intervjuueeritavad ise oma kogemusi tõlgendavad ja milliseid tähendusi nad neile omistavad (Kalmus jt, 2015). Käesolevas uurimistöös kasutan andmete analüüsimiseks temaatilise sisuanalüüsi meetodit.

Lepik jt (2025) rõhutavad, et kvalitatiivse intervjuu analüüsimisel on oluline arvestada mitte ainult uurija eelnevalt seatud teemadega, vaid ka sellega, mida osalejad ise oma kogemuste puhul oluliseks peavad. Sellest lähtudes olid analüüsi aluseks viie mehega läbiviidud poolstruktureeritud intervjuud, mille transkribeerisin ja seejärel kodeerisin. Analüüsis kasutasin avatud kodeerimist, mille käigus märgistasin uurimisküsimuste seisukohalt olulised tähenduslikud tekstiosad. Kuigi analüüsi suunasid uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused, pöörasin tähelepanu ka sellele, mida intervjuueeritavad ise pidasid oluliseks esile tuua. Seega ei lähtunud ainult eelnevalt määratletud teemadest, vaid arvestasin ka osalejate enda rõhuasetusi ja käsitlusi uuritava teema kohta. Esimese uurimisküsimuse puhul kujunesid kesksed teemadeks meeste arusaamad bioloogilisest ja sotsiaalsest isadusest ning nende rollide tähendused. Teise uurimisküsimuse puhul kerkisid esile isa ja lapse suhte kujunemine, igapäevased praktikad ning bioloogilise ja sotsiaalse isa rolli sarnasused ja erinevused. Kolmanda uurimisküsimuse puhul keskendus analüüs topeltrolli toetavatele ja raskendavatele teguritele ning meeste kogemustele nende rollide ühendamisel. Analüüsi käigus ei pidanud vajalikuks eraldi alamkategoriate loomist, kuna intervjuudest esile kerkinud teemad olid uurimisküsimuste lõikes piisavalt selgelt eristatavad ja omavahel seotud.

Analüüsi ja arutelu peatükis kasutatud intervjuude osadest jätsin välja argikeelsed kordused, täitesõnad ja mõttepausid, kui need ei muutnud öeldu tähendust. Selline toimetamine aitas muuta tsitaadid lugejale selgemaks, säilitades samal ajal intervjuueeritavate mõtte sisu.

Temaatiline sisuanalüüs sobib hästi vähe uuritud teemade käsitlemiseks, eriti siis, kui oluline on mõista uurimuses osalejate maailma ja nende tõlgendusi (Kalmus jt, 2015). Käesoleva töö puhul võimaldas see lähenemine süveneda meeste isiklike kogemuste ja tähenduste mõtestamisse bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kontekstis.

2.7 Eneserefleksioon

Uurimuse käigus märkasin, et sotsiaalmeedia kaudu jõudsid sagedamini esile keerulisemad või negatiivsema tooniga kogemused, samas kui tutvuste kaudu leitud osalejad jagasid pigem positiivsemaid kogemusi. Võimalik, et seda mõjutas teema tundlikkus ning veebipõhise kontakti pakutud suurem anonüümsus, mis võis anda osalejatele rohkem turvatunnet rääkida ka isaduse keerulisematest või negatiivsematest kogemustest. Samuti tunnetasin ühe silmast silma toimunud intervjuu puhul, et osaleja vastused jäid lühemaks ning ta ei avanud oma kogemusi nii põhjalikult kui mõned teised osalejad. See pani mind mõistma, et nii intervjuu olukord, osalejate leidmise viis kui ka intervjuueerija ja osaleja omavaheline kontakt võivad mõjutada seda, milliseid kogemusi ollakse valmis uurimuses jagama.

Samas tunnen, et intervjuude läbiviimine õnnestus üldiselt hästi. Intervjuude käigus muutusin järjest enesekindlamaks ning oskasin vastavalt osalejate vastustele esitada täpsustavaid ja edasiarendavaid lisaküsimusi. See aitas saada põhjalikumaid kirjeldusi ja paremini mõista meeste isiklike kogemusi ning nende tähendusi. Mitme intervjuu puhul tekkis avatud ja usalduslik vestlus, mis võimaldas osajatel rääkida oma kogemustest üsna ausalt ja detailirohkelt.

Mõne intervjuu puhul tundsin siiski, et vestlus kaldus uurimisteedest kõrvale ning intervjuud venisid üsna pikaks, sest osalejad soovisid rääkida ka muudest oma eluga seotud kogemustest. Tagasi vaadates arvan, et oleksin võinud intervjuueerijana mõnes olukorras rohkem vestlust suunata, selgemalt piire seada ning anda märku, kui olin uurimisküsimuse seisukohalt vajaliku vastuse juba saanud. Samas andsid need pikemad ja vabamad vestlused mulle ka palju väärtuslikku lisainfot, mis aitas osalejate kogemusi paremini mõista ning rikastas uurimuse analüüsi.

Pean oluliseks ka arvestada, et käesoleva uurimuse tulemusi ei ole võimalik üldistada kõigile bioloogilise ja sotsiaalse isa rollis olevatele meestele, sest valim oli suhteliselt väike ning osalejate kogemused olid väga erinevad. Samas võimaldas kvalitatiiivne lähenemine saada põhjalikuma ülevaate meeste isiklikest kogemustest, tähendustest ja tõlgendustest.

3 ANALÜÜS JA ARUTELU

3.1 Meeste käsitused oma rollist bioloogiliste ja sotsiaalsete isadena

Esimese uurimisküsimuse puhul huvitas mind, kuidas mehed ise oma rolli bioloogiliste ja sotsiaalsete isadena mõtestavad. **Intervjuudest ilmnes, et isa rolli ei käsitatud ainult bioloogilise sideme kaudu, vaid oluliseks peeti eelkõige kohalolu, hoolitsust, vastutust ja lapse elus osalemist.** Samas ei tähendanud see, et bioloogiline ja sotsiaalne isadus oleksid meeste jaoks täiesti sama tähendusega. Pigem tuli esile, et neid rolle nähakse korraga nii sarnaste kui ka mõnevõrra erinevatena. Mitme uurimuses osaleja puhul kõlas läbi arusaam, et isa on see, kes on lapse jaoks olemas, märkab, toetab ja suunab, sõltumata sellest, kas lapsega on bioloogiline side või mitte. Selline tulemus haakub hästi teoorias osas välja toodud seisukohaga, et isadus ei ole pelgalt bioloogiline staatus, vaid sotsiaalne ja suhetes kujunev roll, mis kujuneb igapäevastes praktikates ja vastutuse võtmises suhtes lapsega (Kutsar, 2007; Marsiglio jt, 2000).

Isade rollid. Üks selgemaid jooni vastustes oli see, et isa rolli kirjeldati tegevuse, mitte staatuse kaudu. Il ütles nii oma bioloogiliste kui ka sotsiaalsete laste kohta: „*Et minu puhul on see, et, et ma, ma olen, noh, ma olen nende kõigiga, ma kohtlen neid võrdselt.*“ ning lisas sotsiaalse isana olemise kohta, et ta tegutseb „*.../ täpselt samamoodi nagu ma oleksin enda bioloogilisele lapsele, et, et samamoodi sünnipäevadel. Ma olen kell pool üks öösel läinud Prismasse laisklooma ostma, sellepärast et ühele tüdrukule meeldivad väga laiskloomad.*“ Sellest ilmneb, et tema jaoks ei ole isa rolli kese mitte bioloogiline kuuluvus, vaid see, et nii bioloogilisi kui ka sotsiaalseid lapsi püütakse kohelda võrdselt ning olla nende jaoks olemas. **Isa rolli ei seostata siin niivõrd õigusega lapsele, vaid kohustusega lapse ees.**

Sama uurimuses osaleja käsitles isa rolli ka laiemalt kui oma teadmiste, oskuste ja väärtuste edasiandmist oma lastele üldiselt. Ta sõnastas selle nii: „*Mulle tundub, et isana võib-olla ongi see, et keskendudagi sellele, mõelda välja, mis on nagu sinu enda tugevused ja lihtsalt annad need, annad need lastele edasi. Lihtsalt kõik oma teadmised, kõik oma siis kogu oma silmaringkond lastele edasi. Ja see ongi, ma arvan, et see ongi nagu põhimõte, et nagu see hoolivus ja see ja noh, see peab niikuinii olema, et sa, et sa oled nende lastega koos ja armastad neid ja nagu nende ema on ja. Aga ma arvangi, et kogu, kõik oma teadmised ja õigel ajal sekkumine ja kõik see.*“ Selle jutu põhjal saab öelda, et tema jaoks ei tähenda isaks olemine üksnes hoolitsust kitsas mõttes, vaid ka kujundavat rolli lapse arengus. Isa ei ole ainult see, kes lahendab praktilisi küsimusi, vaid ka

see, kes annab lapsele edasi midagi endast. Samas rõhutas ta väga selgelt, et isaroll ei peaks olema jäigalt vastandatud emarollile, öeldes: „/.../ isa roll on täpselt sama, mis ema roll /.../“. Siin tuleb esile pigem kaasaegsem ja vähem stereotüüpne arusaam vanemlusest, kus isa ei näe end ainult leivateenijana, vaid täisväärtusliku hoolitseva vanemana. See haakub teooriaosas esitatud käsitlusega, mille järgi on isa rolli traditsiooniliselt seostatud eeskätt majandusliku vastutuse ja autoriteediga, kuid kaasaegses ühiskonnas oodatakse isalt üha enam aktiivset osalemist laste kasvatamises ja igapäevases hoolitsuses (Kutsar, 2007). I2 kirjeldas isa rolli mõnevõrra teistsugusest vaatenurgast. Rääkides isa rollist nii oma bioloogiliste laste kui ka sotsiaalse lapse elus, rõhutas ta rohkem isa eripärast tähendust lapse elus. Ta ütles: „/.../ esiteks ta on kindlasti selline /.../ meheliku rolli /.../ või meesenergiaks /.../ mida näiteks ema mitte kunagi anda nagu ei saa /.../“. See näitab, et tema jaoks on isa rollis olemas midagi sooliselt eristuvat. Kui I1 rõhutas, et isa ja ema roll on põhimõtteliselt sama, siis I2 nägi isarollis spetsiifilist „meheliku rolli“ mõõdet, mida ta pidas oluliseks nii bioloogilistele kui ka sotsiaalsetele lastele. Seega ei olnud uurimuses osalejate arusaamad selles osas täiesti ühesugused. Selline käsitlus haakub teooriaosas esitatud arusaamaga, et isaduse tähendus kujuneb ühiskondlike ootuste, maskuliinsuse normide ja kultuuriliste ideaalide mõjul ning et meeste kogemusi raamivad ka ettekujutused sellest, milline peaks olema „õige“ mees ja isa (Wall ja Arnold, 2007; Kutsar, 2007).

Siiski ei tähenda see, et I2 oleks mõistnud isa rolli kitsalt traditsioonilise autoriteedina. Ka tema vastustest tuli välja soov olla lapse jaoks toetav ja arendav täiskasvanu. Rääkides oma lastest üldiselt, ta ütles: *“Ma olen proovinud neis nagu võib-olla selles mõttes sellist nagu iseseisvust, noh, et toetada nendest nagu, kuidas ma siis ütlen. Et ma ise olen mõelnud niipidi, et ma olen proovinud võtta selle rolli, et aidata neil nende enda isiksus nagu noh, avardada või siis nagu isiksusteks saada. Et, et olen proovinud vältida seda nii-öelda iseenda mingite unistuste väljaelamist seal nende kaudu või, vaid vastupidi, et andnud neile, proovinud anda neile ka päris palju ruumi.”* Sellest võib järeldada, et kuigi ta näeb isa rollis eripärast mehelikku mõõdet, ei tähenda see lapse kujundamist isa enda ootuste järgi, vaid pigem lapse arengu toetamist. Seega ühine joon erinevate uurimuses osalejate vahel oli siiski see, et **isa rolli keskmesse asetati lapse vajadused, mitte ainult isa positsioon või võim.**

Isa kui tasakaalu hoidja. Mitme uurimuses osaleja puhul tuli isa rolli käsitlemisel esile ka vastutuse ja tasakaalu hoidmise mõõde. I1 kirjeldas oma rolli kogu peres väga kujundlikult: „/.../ mina olen see viimane sein, mis ei tohi ümber minna /.../“. See näitab, et **isa rolli nähti mitte üksnes individuaalses suhtes lapsega, vaid ka kogu pere toimimise hoidjana.** Isa on tema

käsitluses see, kes peab vastu pidama, olema tugev ja hoidma olukorda koos isegi siis, kui peres on pingeid või raskeid olukordi.

Sarnases võtmes kõneles I3, kelle jaoks isa rollis oli tähtis õiglane vastastikkus ja tasakaalu hoidmine. Ta ütles kõigi laste kohta: „*Ehk siis sa ei saa nõuda, kui sa tahad nõuda, siis sul peab olema panus. Kui sa tahad, et sinuga arvestataks, pead sa ise arvestama.*“ Sellest võib järeldada, et tema jaoks tähendab isaks olemine ka piire, kohustusi ja vastastikust lugupidamist. Isa roll ei seisne üksnes helluses või läheduses, vaid ka selles, et laps õpiks arvestamist ja vastutust. **Seega ilmnes, et meeste käsitustes oli isa korruga nii hoolitseja, suunaja kui ka tasakaalu hoidja.**

3.2 Meeste suhted bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega igapäevases suhtluses

Teise uurimisküsimuse puhul huvitas mind, kuidas kujuneb ja väljendub meeste suhe bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega igapäevases suhtluses. **Intervjuudest ilmnes, et meeste jaoks ei väljendu isa-lapse suhe eelkõige abstraktse rollitaju kaudu, vaid väga konkreetsetes igapäevastes praktikates: rääkimises, kohalolemises, kuulamises, ühistes tegevustes, lapse elu jälgimises, piiride seadmises ja järjepidevas olemas olemises.** Samas ei olnud bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega loodud suhted meeste kirjeldustes täiesti ühesugused. Ühelt poolt rõhutati, et lastega tehakse sageli „täpselt samu asju“ ning mõlemat tüüpi suhetes peeti oluliseks hoolivust, osalust ja toetamist. **Teisalt tuli välja, et bioloogiliste lastega kirjeldati sagedamini loomulikumat emotsionaalset vastastikkust ja vahetumat lähedust, samas kui sotsiaalsete lastega võis suhe kujuneda aeglasemalt, sisaldada rohkem ettevaatlikkust või jääda mõnevõrra kaugemaks.** Selline tulemus haakub hästi teooriaosas esitatud käsitlusega, et isadus kujuneb suhte ja igapäevaste praktikate kaudu ning bioloogiline seos ei taga automaatselt emotsionaalset ega sotsiaalset lähedust (Marsiglio jt, 2000; Kutsar, 2007).

Suhe kui igapäevane kohalolu ja rääkimine. Üks selgemaid jooni intervjuudes oli see, et isa-lapse suhet kirjeldati eelkõige igapäevase kontaktina, mille keskmes on kohalolu ja suhtlemine. II kirjeldas oma suhet kõige noorema bioloogilise lapsega nii: „*Aga noh, selles mõttes, et see suhe ongi selline, et, ta näeb seda, kohe jookseb ja kallistab. See suhe ongi see, et ma räägin temaga nii, nagu ma räägin sinuga. Ma ei hakka seda mingit titeväänikut tegema.*“ Ta lisas: „*Ja see ongi ainuke võti selliste väikeste puhul, et sa pead sellega rääkima /.../ tegelemine tähendabki seda, et sa räägid selle lapsega.*“ Sellest ilmneb, et tema jaoks ei väljendu lähedus mitte ainult helluses

või füüsilises kontaktis, vaid ka selles, kuidas lapsega igapäevaselt suheldakse. Suhe ei tähenda tema käsitluses lihtsalt lapse kõrval olemist, vaid aktiivset suhtlemist, mille kaudu laps õpib, areneb ja tunnetab, et temaga tegeletakse. See toetab teooriaosa mõtet, et isadust tuleb mõista ka kommunikatsiooni, õpetamise ja lapse arengu toetamise kaudu, mitte üksnes füüsilise hoolitsusena (Kutsar, 2007).

Sarnases võtmes tuli igapäevase kohalolu tähtsus esile ka I4 vastustes, kuigi tema puhul oli rõhk rohkem sellel, et füüsilist kohalolu ei ole alati nii palju, kui ta ise sooviks. Ta kirjeldas oma bioloogilise lapsega seotud tegevusi: „*No, mida ma üritan, on see, et näiteks erinevates trennides olla, käia kohapeal /.../ et ma nagu lähen ja vaatan ja näitan, et ma siis tunnen huvi.*“ Sellest näib, et isa jaoks ei tähenda isaks olemine tingimata üksnes lapsega koos tegutsemist, vaid ka lapse tegemiste vastu huvi tundmist ja nähtaval olemist. Ka siis, kui isa ei osale iga päev kõigis tegevustes, võib tema kohalolu lapse jaoks väljenduda selles, et ta ilmub kohale, jälgib, märkab ja näitab üles huvi. Selline suhe ei pruugi olla pidev füüsiline koosolemine, kuid see on siiski järjepidev osalus lapse maailmas. See haakub Lambi jt (1987) käsitlusega kättesaadavusest ja seotusest, mille järgi ei väljendu isa osalus ainult otseses hoolduses, vaid ka olemasolus ja valmisolekus osaleda lapse elus.

Oluliseks võib pidada ka seda, et osa uurimuses osalejaid väljendas soovi olla laste jaoks veelgi rohkem olemas. I4 ütles oma bioloogilise lapse kohta: „*Ma arvan, et ma sooviks olla kuidagi nagu rohkem füüsiliselt olemas.*“ ning lisas, et tulenevalt tema elukutsest on füüsilist kohalolu lapse jaoks vähem. Siiski on tema eesmärk suhtlust hoida järjepidevana: „*Aga jah, mõnes mõttes ma arvan, et ma olen nagu leppinud, et kõike korraga ei saa. Aga ma loodangi, et kui sellist nagu järjepidevust hoida, et siis, korraga palju ei saa, aga saab piisavalt nii-öelda.*“ Selline mõte näitab, et isa rolli hinnatakse ka selle järgi, kui võrd suudetakse olla lapse elus tegelikult kohal, mitte ainult formaalselt seotud. **Füüsilise kohalolu väärtustamine toetab teooriaosa, et isadust tuleb mõista suhte ja osaluse, mitte ainult staatuse kaudu.**

Ühised tegevused. Lisaks kohalolule tuli intervjuudest selgelt välja, et paljude meeste jaoks kujuneb suhe lastega läbi ühiste tegevuste. Nendes tegevustes väljendus nii lähedus kui ka huvi lapse maailma vastu. I4 kirjeldas, et tema ja lapse vahel on kujunenud ühised huvivaldkonnad: „*Meil on kuidagi olnud algusest peale ühine /.../ et käia erinevates sellistes. No mis need on nagu muuseumid, lennundus /.../ lennumuuseumis me oleme tihti käinud*“ ning lisas, et neid seob ka huvi tehnika, traktorite, kombainide ja LEGO vastu. Sellest võib järeldada, et tema jaoks väljendub isa-

lapse suhe eelkõige ühises tegemises ja jagatud huvides. Eriti oluline on see, et isa ei kirjelda neid tegevusi lihtsalt ajaveetmisena, vaid pigem viisina lapse arengut ja huvisid märgata.

Ka I3 tõi välja, et nii bioloogiliste kui ka sotsiaalsete lastega tehakse „täpselt samu asju“. Tema sõnul on vanema ülesanne „teha kõik selleks, et laps saaks koolis käia, et tema koolis käimine oleks võimalikult lihtne“. Lisaks rõhutas ta, et lapsi tuleb ette valmistada iseseisvaks eluks: „koristamine, toidu valmistamine, planeerimine“. Sellest ilmneb, et isa ja lapse suhe ei väljendu tema puhul niivõrd emotsionaalselt sõnastatud läheduse kaudu, vaid praktilise kasvatustöö kaudu. Tema käsitluses kujuneb suhe ühises argielus, kus lapsi suunatakse toimetuleku, kohustuste ja iseseisvuse poole. Seega võib öelda, et meeste igapäevane suhtlus lastega ei väljendunud ainult helluses ja emotsionaalses jagamises, vaid ka suunamises, õpetamises ja praktiliste oskuste edasiandmises. See on kooskõlas Kutsari (2007) mõttega, et vanemaks olemine hõlmab lisaks hooldamisele ka õpetamist, kaitsmist ja lapse arengu toetamist.

Bioloogiline vs sotsiaalne isa. Sotsiaalsete lastega suhte puhul tuli intervjuudes sagedamini esile, et lähedus ei kujune kohe, vaid vajab aega. I3 kirjeldas sotsiaalse isa rolli kujunemist kui „üle poole aasta kestvat“ kokkukasvamise protsessi, „mille käigus me siis nii-öelda neid /.../ kokkukasvamist siis läbi viisime.“ Sellest ilmneb, et sotsiaalse lapsega suhe ei olnud tema kogemuses kohe olemasolev, vaid kujunes tasapisi ühise elu, kohanemise ja harjumise käigus. See viitab, et sotsiaalse isa rollis ei saa suhet pidada iseenesestmõistetavaks, vaid see tuleb suhte kaudu üles ehitada. Selline tulemus haakub hästi teooriaosas toodud seisukohaga, et lapse jaoks ei kujune peresuhte tähendused kohe ümber ning uue isafiguuriga seotud lähedus ja usaldus võivad tekkida järk-järgult (Nahkur ja Kutsar, 2022; Kutsar, 2007).

Oluline oli ka see, et intervjuudes ei võrdsustatud sotsiaalset isadust kõrvalise või vähem tähtsa rolliga. Pigem ilmnis, et **sotsiaalset isa rolli võetakse tõsiselt, kuid selle kujunemine ei ole meeste jaoks nii enesestmõistetav kui bioloogiline isadus.** I2 tõdes bioloogilise ja sotsiaalse isa rolli võrdluses: „/.../ esimese hooga tegelikult kindlasti on muidugi see emotsionaalne pool, eriti nagu algusfaasis /.../ aga see ajas nagu ikkagi nagu kuidagi sulandub kokku /.../“. Sellest tuleb hästi välja, et sotsiaalne isadus ei teki automaatselt, vaid kujuneb ajas suhte arenedes. Alguses on emotsionaalne erinevus olemas, kuid see ei jää tingimata püsima. Pigem võib aja jooksul kujuneda olukord, kus sotsiaalne isadus muutub mehe kogemuses sisuliselt sama tähenduslikuks kui bioloogiline isadus.

Sotsiaalse isa rolli kujunemist kirjeldas huvitavalt ka I4. Tema sõnul oli bioloogilise isaduse algus „/.../ kui selgus see tõsiasi, et on tulemas nii-öelda esimene eksistents bioloogiline laps, siis see oli mingil määral nagu hirmuäratav, aga kuidagi nagu sa tundsid, et see on midagi, mida sa niikuinii mingi hetk nagu soovid või tahad, et minu jaoks oli tähtis isaks saamine.” Sotsiaalse isa rolli kohta ütles ta: „/.../ mul olid omad hirmud, et kuidas ta või kuidas ma ise kõigepealt aktsepteerin /.../ Aga see, ma arvan, läks nii sujuvalt, et ta kuidagi võlus ka omakorda mind ära /.../“. Siit tuleb esile, et nii **bioloogilise kui ka sotsiaalse isaduse alguses võib esineda ebakindlust ja küsimusi, kuid see ei välista tugeva suhte kujunemist**. Eriti tähenduslik on siin see, et ta ei räägi sotsiaalsest isadusest kui kohustusest, mis lihtsalt kaasnes partnerlussuhtega, vaid kui kogemusest, mis kujunes vastastikusel suhtel tema ja partneri lapse vahel. See toetab teooriaosa mõtet, et sotsiaalne isadus põhineb vastastikusel tunnustamisel, emotsionaalsel seotusel ja võetud vastutusel (Marsiglio jt, 2000).

Rollide vahelised piirid. Samas tuli intervjuudest välja, et kuigi mehed püüdsid bioloogilisi ja sotsiaalseid lapsi kohelda sarnaselt, tajuti siiski nende rollide vahel teatud piire. I1 sõnastas selle väga selgelt: „Aga see, see vahe ongi, et oma lapse sa võid iga eksemplari pealt sülle haarata ja tšau, tšau, tšau. Aga seda last ei saa. See on see vahe.“ Sellest võib näha, et bioloogiline ja sotsiaalne isa roll ei erinenud tema jaoks mitte hoolivuse või tahtmise poolest, vaid läheduse vormi ja piiride poolest. **Sotsiaalse isa rollis tuleb rohkem arvestada lapse enda valmisolekut, olemasolevaid peresuhteid ja seda, et lähedus ei pruugi olla algusest peale iseenesestmõistetav.**

I5 puhul ilmnes samuti selge erinevus bioloogilise ja sotsiaalse isaduse vahel. Kui bioloogiliste lastega kirjeldas ta suhet lähedase ja emotsionaalselt vastastikusena, märkides, et „/.../ me ikka kallistame, kui nad tulevad, kui nad lähevad /.../“, siis **sotsiaalse lapse puhul tunnetas ta suuremat distantsi**: „Aga sotsiaalse lapsega meil ei ole mingisugust selles suhtes mitte mingisugust kallistamise, ta nagu, ta nagu noh, ta tegelikkuses ei kallista nagu mitte kellelegiga. Ta nagu, kui ma vaatan, et, et kas vanaema või keegi tahab temaga kallistada, siis ta on pigem tikksirge ja käed külje peal, üks ole, et jumala eest, et mis te nüüd mõtlete siin, et laske mind kohe lahti.“ Seega kinnitab ka I5, et **meeste käsituses ei määra isa rolli üksnes bioloogiline side, vaid eelkõige panustamine ja kohalolu, kuid bioloogiliste lastega kogetakse sageli loomulikumat lähedust ja vastastikust emotsionaalset sidet**. Samal ajal näitab tema kogemus, et bioloogiline ja sotsiaalne isadus ei pruugi emotsionaalse läheduse tasandil täielikult kattuda. See on kooskõlas teooriaosas esitatud käsitlusega, mille järgi kujuneb isadus suhte ja igapäevaste praktikate kaudu

ning bioloogiline seotus ei taga automaatselt sotsiaalset ega emotsionaalset lähedust (Lamb, 2000; Marsiglio jt, 2000).

Ühelt poolt kinnitab see taas teoorias osas välja toodud mõtet, et lapse elus tegelikult täidetav roll ei sõltu ainult bioloogilisest sidemest, vaid igapäevasest hoolimisest ja osalusest (Marsiglio jt, 2000). Teisalt näitab see, et bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kogemus ei sulandu täielikult ühte, vaid nende vahel võib püsida tunnetuslik erinevus. **Meeste lugudes ei muutunud need kaks rolli vastandlikuks, kuid ka mitte täiesti samaks.**

Isa kui suunaja ja eeskuju. Suhted ei väljendu alati läheduse, vaid ka vastutuse ja suunamise kaudu. Oluline oli ka see, et kõik mehed ei kirjeldanud lapsega suhet esmajoones helluse või emotsionaalse läheduse keeles. Mitme uurimuses osaleja puhul väljendus suhe rohkem vastutuse, distsipliini ja suunamise kaudu. I3 ütles enda kohta: „*Ma tunnen, et ma olen oma laste suhtes karm.*“ Samas lisas ta sotsiaalsete laste kohta, et kui ta on nende juures, siis „*meil on läbisaamine hea*“ ning hindas suhet tulemusel kaudu: „*Kui vanemaks olemise eesmärk on kasvatada sotsiaalselt hakkama saavad inimesed, siis see on toimiv.*“ Sellest võib järeldada, et tema jaoks ei mõõdetud suhte kvaliteeti tingimata emotsionaalse läheduse intensiivsusega, vaid pigem sellega, kas lapsest kasvab toimetulev inimene. Seega võib igapäevane suhtlus isa ja lapse vahel väljenduda ka nõudlikkuses, piiride seadmises ja kasvatustöös. See laiendab arusaama isa-lapse suhtest, näidates, et suhe ei tähenda alati pehmust või sõnalist hellust, vaid võib väljenduda ka järjepidevas suunamises.

I5 puhul ilmnes eriti selgelt, et isa rolli käsitleti eelkõige eeskujuks olemise, suunamise ja väärtuste edasiandmise kaudu. Ta rõhutas kõikide laste puhul: „*Ma olen proovinud olla isana nagu enda lastele nagu eeskujuks.*“ ning „*/.../ et teha nagu lastele selgeks, mis on õige ja mis on vale.*“ Tema vastustest tuli välja, et isaks olemine ei tähenda tema jaoks ainult hoolitsemist, vaid ka teadlikku püüdu kujundada lastes tööharjumust, korda ja elulisi tõekspidamisi.

Selles valguses on oluline, et meeste lugudes ei ole ühtset ideaali sellest, milline „hea“ suhe lapsega peab välja nägema. Mõne puhul väljendus see rohkem kallistamises ja jagatud tegevustes, teise puhul praktilises õpetamises ja kolmanda puhul kohalolekus lapse elu olulistel hetkedel. **Ühiseks jooneks jäi siiski see, et suhet ei nähtud passiivse taustatingimusena, vaid millegi sellisena, mida tuleb teadlikult hoida, kujundada ja väljendada igapäevastes tegudes.**

Sarnasused ja erinevused bioloogiliste ning sotsiaalsete laste suhetes. Eeltoodut kokku võttes võib öelda, et meeste suhetes bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega ilmnemine korraga nii sarnasused kui ka erinevused. Sarnasus seisnes selles, et mõlema suhte keskmes peeti oluliseks kohalolu, osalust, juhendamist, lapse elu vastu huvi tundmist ja igapäevast tegelemist. Seda näitavad nii I3 mõte „täpselt samu asju“ kui ka I1 mõte, et kõigi lastega püütakse olla olemas ja neid võrdselt kohelda. Erinevused ilmnemine aga sagedamini suhte emotsionaalses rütmis, füüsilise läheduse vormides ja selles, kui kiiresti suhe kujunes. Bioloogiliste lastega kirjeldati sagedamini vahetut emotsionaalset kontakti, samas kui sotsiaalsete lastega võis suhe vajada pikemat harjumist, sisaldada enam piire või jääda teatud määral distantsitumaks. Selline tulemus kinnitab arusaama, et isadust tuleb kirjeldada paindlikult ning vaadata seda eelkõige tegelike hoolimise ja osaluse praktikate kaudu (Marsiglio jt, 2000).

Eeltoodule toetudes võib öelda, et meeste käsitustes ei olnud isa roll pelgalt bioloogiline fakt ega juriidiline seisund. Pigem seostati seda eelkõige kohalolu, hoolitsuse, suunamise, vastutuse ja lapse elus osalemisega. Samal ajal ilmnemine, et bioloogiline ja sotsiaalne isadus ei ole meeste kogemustes täielikult kattuvad. Neid ühendab vastutuse ja osaluse mõõde, kuid eristada võivad emotsionaalse läheduse kujunemise tempo, suhtelised piirid ning tunnetus sellest, mis on „omasem“ ja mis vajab rohkem ajas välja kujunemist. Selline tulemus kinnitab teooriaosa käsitlusi, mille järgi bioloogiline seotus ei taga automaatselt sotsiaalset ja emotsionaalset vastutust ning vastupidi, sotsiaalne isadus võib kujuneda väga tähenduslikuks ka ilma geneetilise sidemeta (Lamb, 2000; Marsiglio jt, 2000).

Kokkuvõtteks võib öelda, et meeste suhe bioloogiliste ja sotsiaalsete lastega kujunes ja väljendus nende lugudes eelkõige igapäevase suhtluse kaudu. See tähendas kohalolu, rääkimist, ühiseid tegevusi, huvi lapse maailma vastu, praktilist suunamist ja järjepidevat olemas olemist. Kuigi mehed püüdsid mõlemat tüüpi suhteid käsitleda vastutuse ja osaluse mõttes sarnaselt, ilmnemine, et bioloogiliste lastega kogeti sagedamini vahetumat emotsionaalset lähedust, samas kui sotsiaalsete lastega kujunes suhe tihti järkjärgulisemalt ja mõnevõrra ettevaatlikumalt. Seega ei olnud bioloogiline ja sotsiaalne isa-lapse suhe meeste kogemustes vastandlikud, kuid need ei olnud ka täielikult kattuvad. **Pigem võib järeldada, et mõlemad suhted kujunesid erineva rütmi ja loogikaga, kuid nende tähendus väljendus eelkõige selles, kuidas isa oli lapse jaoks olemas tema igapäevases elus.**

3.3 Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse topeltrolli täitmise mitmetahulisus

Järgnevalt huvitas mind, millised positiivsed küljed, raskused ja toetusvajadus ilmnevad meeste lugudes bioloogilise ja sotsiaalse isa topeltrolli täitmisel. **Intervjuudest tuli esile, et samaaegne bioloogiline ja sotsiaalne isadus ei tähenda meeste jaoks üksnes kahe erineva rolli paralleelset täitmist, vaid pidevat tasakaalustamist eri suhete, ootuste ja vastutuse vahel.** Ühelt poolt kirjeldati seda kogemust tähendusliku ja rikastavana, sest võimalus olla mitme lapse jaoks oluline täiskasvanu andis meestele tugeva eneseväärtuse ja kuuluvustunde. Teisalt ilmnis, et topeltroll tõi kaasa ka pingeid, ebakindlust ja olukordi, kus tuli korraga arvestada nii bioloogiliste laste, sotsiaalsete laste, partneri kui ka teiste vanematega. **Nii ei kujunenud raskused enamasti mitte pelgalt laste endiga seotud suhtlemisest, vaid pigem sellest, kuidas isa roll tuli asetada keerukasse peresüsteemi.**

Topeltroll kui pidev tasakaalu hoidmine. Üks kesksemaid teemasid meeste lugudes oli vajadus hoida eri suhete vahel tasakaalu. Raskus ei seisnenud ainult selles, kuidas olla hea isa oma bioloogilistele lastele ja samal ajal kohal partneri lapse või laste jaoks, vaid ka selles, kuidas teha seda nii, et keegi ei tunneks end kõrvalejäetuna või vähem olulisena. I2 sõnastas selle väga selgelt: „/.../ teine teema on see, et kuidas nii iseendal kui noh, ütleme, et tegelikult üldse nagu paarisuhtes, eks ju, hoida siis seda, seda nii-öelda tasakaalu, et, et kuidas sa ise suhtud siis noh, nii-öelda kasulapse versus nagu oma päris lapsed. Ja kuidas sa siis oma lastele vaatad otsa, eks ju, kui, kui nemad tunnevad ebaõiglust /.../“. **Sellest ilmneb, et topeltrolli kogemus on pidev moraalne ja emotsionaalne töö, kus mees peab hindama, kuidas tema käitumine mõjub igale lapsele eraldi.**

Sarnane mõte tuli esile ka I1 vastustes, kes rõhutas küll korduvalt, et püüab kõiki lapsi kohelda võrdselt, kuid tunnistas samal ajal, et tegelikus elus ei ole see alati lihtne. Ta ütles: „/.../ võib-olla see suhtlemise mõte ongi see, et mõistes, noh, võib-olla ongi see, et, et sa pead kohtlema kõiki võrdselt, aga võib-olla aeg-ajalt sa ei saa seda teha, kuna sa, kui mingis olukorras on keegi rohkem haavunud, onju. Siis sa tegeledki selle, selle lapsega rohkem, kes on, kes on tol hetkel haavunud /.../. Ja see balansseerimine on hästi raske /.../“. Selline kirjeldus näitab, et meeste jaoks ei olnud õiglus seotud tingimata kõigile samasuguse tähelepanu andmisega, vaid pigem olukorratundliku vastamisega sellele, kes parasjagu rohkem tuge vajab. **Seega ei nähtud head isadust jäiga võrdsusena, vaid paindliku vastutusena.** See sobitub hästi Lambi jt (1987) käsitlusega, mille järgi isaduse oluline mõõde on vastutus lapse heaolu eest, mitte ainult füüsiline kohalolu või ühistegevus.

Samas viitab selline pidev tasakaalustamine ka sellele, et topeltrolli täitmine võib mehes tekitada varjatud süütunnet ja ebakindlust. Kui isa tunneb, et peab arvestama korraga mitme lapse, partneri ja endiste paarisuhete mõjuga, võib iga otsus jätta mulje, et kellelegi tehti liiga. Nii ei ilmnunud intervjuudes mitte ainult soov olla õiglane, vaid ka kartus selles ebaõnnestuda.

Suhted teiste täiskasvanutega kui raskuste peamine allikas. Intervjuudest tuli väga selgelt välja, et bioloogilise ja sotsiaalse isa topeltrolli raskused ei lähtu enamasti ainult lastest, vaid suurel määral täiskasvanute vahelistest suhetest. Eriti tugevalt tuli see esile II loos, kus eemal elava bioloogilise lapsega seotud kogemus oli seotud konfliktide, lahkuminekuga, kolmanda täiskasvanu sekkumise ja usaldamatusega. Ta kirjeldas: „/.../ see oligi see, et, et kui ma nagu püüdsin selle emaga nagu koostööd teha, siis see oli nagu raske /.../“ ning hiljem lisas: „Eks see oleneb väga palju sellest suhtest lapse emaga ka, et kui, kui vähe sa usaldad, kuhu ta selle paneb ja nii edasi.” Sellest nähtub, et isa rolli raskemaks ei teinud üksnes füüsiline kaugus lapsest, vaid ka see, et lapse emaga seotud suhted kujunesid konfliktseks ning lapsega seotud otsuseid tuli teha pingeväljas, kus isa ei saanud olukorda täielikult kontrollida.

Samas ilmses tema vastustest, et oluline ei ole ainult suhe lapse emaga, vaid laiemalt see, millised on suhted kõigi lapse elus olevate täiskasvanute vahel. II rõhutas, et „/.../ igal juhul see kolmas täiskasvanu on ka hästi oluline. Et milline see inimene on /.../“. See tähelepanek on oluline, sest näitab, et topeltrolli kogemus ei kujune ainult isa ja lapse vahelises suhtes ega ka ainult lahku läinud vanemate omavahelises suhtes, vaid seda mõjutab oluliselt ka uute partnerite või teiste täiskasvanute käitumine. Kui kolmas täiskasvanu süvendab vastasseisu, võib see muuta isa positsiooni ebakindlamaks ja suurendada pingeid. Kui ta aga toetab koostööd, võib see aidata rollidel selgemalt paika kujuneda.

Seda kinnitab ka sama intervjuueeritava kirjeldus oma praeguse abikaasa laste isaga, kellega läbisaamine oli toimiv. Ta ütles: „/.../ see isa käib laste sünnipäevade aeg meil elutoas, sööme torti ja kolm täiskasvanut istuvad elutoas, me sööme torti /.../“ ning lisas, et laste jaoks on „hästi oluline, et ma nende isaga läbi saaks“. Sellest võib järeldada, et **topeltrolli ei muuda keeruliseks mitte üksnes mitme vanemliku figuuri olemasolu lapse elus, vaid eeskätt see, kas nende vahel kujuneb konkurents, umbusk või koostöö.** Seega näib, et meeste lugudes ei olnud probleemiks niivõrd see, et lapse elus on mitu täiskasvanut, vaid see, kuidas need suhted omavahel toimivad. See haakub ka Greeni ja Chuangi (2020) käsitlemisega, mille järgi bioloogiline ja sotsiaalne isadus ei pruugi olla vastandlikud, vaid võivad teatud tingimustel üksteist täiendada.

I2 kirjeldas sama teemat küll rahulikumas võtmes, kuid tõi samuti esile, et lahkumineku või konfliktse paarisuhte korral tekib isal alati teatud haavatavus. Tema sõnul on „*.../ sul kuklas on kuskil see hirm või teadmine, eks ju, et seda, et last võidakse relvana sinu vastu kasutada või noh, mis iganes, et kui sul ka nagu paarisuhte nagu probleem või lahkumineku või mis iganes, et mis, et kuidas sinu nii-öelda, kuidas siis ütleme siis nagu roll partnerina ja konflikt partneriga võib mõjutada sinu rolli isana.*” See tsitaat on oluline, sest näitab, et isegi siis, kui tegelik konflikt ei pruugi täiel määral realiseeruda, mõjutab juba selle võimaluse teadvustamine isarolli kogemust. Isa roll ei ole siin ainult suhe lapsega, vaid ka teadmine sellest, kui sõltuv see roll võib olla partnerlussuhte või lahkumineku järel kujunenud võimusuhetest. Selline tulemus toetab teooriaosas välja toodud seisukohta, et isade kaasatus kujundavad lisaks isiklikele soovidele ka suhtelised ja sotsiaalsed raamid, sealhulgas partneri hoiakud, rollikonfliktid ja välised hinnangud (Davis ja Gibson, 2023; Kutsar, 2007).

Sotsiaalse isaduse kujunemise aeglus ja sissetungija tunne. Intervjuudes ilmnes korduvalt, et sotsiaalne isadus ei kujune automaatselt. Eriti algusfaasis kirjeldasid mehed ettevaatlikkust, ebakindlust ja vajadust arvestada lapse olemasolevate suhetega. I2 tõi välja, et üks suurimaid väljakutseid oli „*.../ kuidas olla niimoodi, et mitte mõjuda tema jaoks kui selline nagu sissetungija /.../*“. Ta selgitas, et kuigi sotsiaalse lapse bioloogiline isa ei olnud tema elus kohal, tundis ta end siiski sissetungijana ema ja lapse tiheda suhte vahele. See näitab, et sotsiaalse isa raskus ei tulene tingimata ainult bioloogilise isa olemasolust, vaid ka sellest, et lapsel ja emal võib juba enne uue suhte tekkimist olla välja kujunenud oma suletud maailm. Uus mees peab sellesse sisenema ettevaatlikult, et mitte lõhkuda olemasolevat usaldust.

Sarnast protsessuaalsust kirjeldas ka I1, kelle sõnul sotsiaalsed lapsed „*.../ lapsed võtsid mu omaks kuskil /.../ pool aastat*“ ning koos elama hakati alles umbes aasta pärast. Ta rõhutas, et olukorras, kus lapsel on mõlema bioloogilise vanemaga tugev side, „*siis see võtabki ilmselt kauem*“. Sellest võib järeldada, et **sotsiaalse isa rolli aeglasem kujunemine ei tähenda tingimata suhte nõrkust, vaid võib hoopis osutada sellele, et lapse olemasolevaid suhteid austatakse.**

Samas ei jäänud see ebakindlus püsivaks. Mitme uurimuses osaleja puhul muutus esialgne ettevaatlikkus hiljem usalduseks ja tugevaks kuuluvustundeks. Seega ei ilmnenud intervjuudes mitte niivõrd sotsiaalse isa rolli nõrkus, vaid selle suurem haprus algusfaasis. Just see muudab topeltrolli keeruliseks: mees peab samaaegselt kandma isa vastutust, kuid samal ajal teadma, et sotsiaalse isa positsioon tuleb alles suhte käigus kinnitada.

Kaotus, hirm ja sisemised pinged topeltrolli kogemuses. Meeste lugudes tuli esile ka see, et topeltroll võib sisaldada tugevat emotsionaalset haavatavust. Kõige teravamalt ilmnis see II loos, kus bioloogilise lapse eemal elama asumine mõjutas väga selgelt ka tema hilisemat isaduskogemust tervikuna. Ta ütles: „*Et ikka praegu on ka ikkagi neid hetki, kus sa nagu mõtled ja siis on nagu siamaani. Ja noh see ongi see, et ilmselt sellest ei saagi kunagi üle, nendest asjadest elus. Sa õpid elama ja ma olen seda meelt, et kõigest ei peagi üle saama, et no see ei ole niimoodi, et aeg parandab kõik haavad, onju. Ei, ei, ei, kui sa lähed oma mingist tüdruksõbra või poisssõbrast lahku onju, kellega teid sidus see, et, et sinu spordikott on tema elutoas. Siis see jah, aeg parandabki selle haava, aga, aga kui on lapsed mängus, siis, siis see ei paranda. Et need asjad jäävad lihtsalt, aga no, aga sa pead õppima elama ja sa pead ikkagi, sa ei saa nagu ära kaduda sellesse kõigesse, et kuna sul on veel neid lapsi ja neid inimesi, kes sinust sõltuvad, siis sa pead nagu kõigi jaoks nagu tugev olema.*“ Sellest ilmneb, et isa kogemus ei ole meeste jaoks üksnes rõõmu ja tähenduslikkuse allikas, vaid võib sisaldada ka püsivat leina ja kaotustunnet.

Sama uurimuses osaleja sõnul: „*Ma arvan, et ma olen paremaks saanud. Mingis mõttes, et see on see hirm, et sa jääd jälle ilma kõigest.*“ See lause näitab hästi, et varasem kaotus võib muuta mehe hilisema isaduse ühtaegu hoolivamaks ja haavatavamaks. Ühelt poolt võib selline hirm panna meest oma isarollis rohkem pingutama. Teisalt võib see muuta ta ettevaatlikumaks ning tekitada sisemist pinget või suuremat valvsust, et ka olemasolevad suhted ei pruugi olla täielikult kindlad. Minu hinnangul viitab see sellele, et isaks olemise kogemus ei kujune ainult käesolevas hetkes, vaid seda mõjutavad ka varasemad suhted ja läbielamised. Selline tõlgendus haakub Kutsari (2007) käsitleusega, mille järgi on isaduse identiteet dünaamiline ning kujuneb varasemate kogemuste, suhete ja hinnangute mõjul.

Emotsionaalset pinget kogeti ka teistsugusel kujul. I2 tõi välja, et bioloogilise vanemana on tema jaoks kõige raskem olnud teismeealise lapsega, sest siis peab isa „*nagu lahti laskma*“ ja samal ajal leppima, et laps eemaldub. See osutab, et topeltrollis ei teki pinged ainult bioloogilise ja sotsiaalse isaduse erinevusest, vaid ka tavapärasest vanemluse dünaamikast, mis lihtsalt mitmekordistub, kui lapsi ja suhteid on rohkem. Nii muutub topeltrolli kogemus emotsionaalselt intensiivsemaks, sest korraga võib olla käsil mitu arengulist ja suhtelist protsessi.

Toetusvajadus: tunnustus, praktiline abi ja rolli selgus. Kuigi mehed ei sõnastanud alati otseselt, et nad „vajavad abi“, ilmnis nende lugudest selgelt, millest nad puudust tundsid või mida oleks

neile rohkem vaja olnud. Üks oluline teema oli praktiline ja emotsionaalne tugi igapäevakoormuse kandmisel. I1 kirjeldas olukorda, kus abikaasa oli pärast operatsiooni pikalt haige ja kogu pere jäi tema kanda: „*Et keegi meile appi ei tulnud. Et pidin siis üksi tööl käima, süüa tegema. Ja kõik, kõik mähkmed /.../ mingid kooli asjad /.../. Et neli kuud oli, oli sellist elu /.../*“. Sellest võib näha, et mees küll võttis vastutuse üle, kuid topeltrolli koormus muutus eriti raskeks siis, kui pere toimimine sõltus täielikult temast. Sellises kogemuses ei ole keskne mitte küsimus, kas mees oli valmis hoolitsema, vaid see, et hoolitsus jäi ilma kõrvalise toeta ülemäära suureks koormaks. See viitab praktilise toe vajadusele, mis võiks tulla nii lähivõrgustikust kui ka laiematest tugistruktuuridest.

Teine oluline toetusvajadus puudutas tunnustust ja usaldust. I1 kirjeldas, kuidas sotsiaalse isa rollis tuli tal alguses tõestada, et ta ei taha partneri lastele „*nende mineviku pärast nagu kuidagi ära teha*“, ning partner pidi tema kavatsusi aja jooksul mõistma õppima. Sarnases võtmes ilmnis, et mehed vajasid kinnitust sellele, et nende rolli nähakse õiguspärasena. Ka Davis ja Gibson (2023) rõhutavad, et kui isa pädevust või sobivust kahtluse alla seatakse, võib see vähendada enesekindlust ja muuta rolli täitmise raskemaks. Intervjuudest ilmnis, et eriti sotsiaalse isa rollis on selline tunnustus oluline, sest seal puudub bioloogilise seosega kaasnev enesestmõistetavus.

Kolmandaks tuli esile vajadus suurema juriidilise ja sotsiaalse selguse järele. I2 tõi välja paradoksi, et mees võib olla lapse eest hoolitsenud aastaid, kuid „*seaduslikus mõttes sa ei ole mitte keegi talle*“. Ta lisas: „*/.../ sa võid olla teda 20 aastat nagu tema eest hoolitsenud ja temale isa olnud /.../ ja siis, kui sa /.../ ametiasutuses lähed temaga kuhugi mingit asja ajama, siis sa ei saa teha /.../*“. Sellest ilmneb väga selgelt, et **sotsiaalse isa rolli raskus ei seisne ainult tunnetes, vaid ka institutsionaalses nähtamatuses**. Mees võib kogeda end lapse jaoks isana, kuid tema positsioon ei ole kõigis olukordades tunnustatud. See võib suurendada ebakindlust ja vähendada tunnet, et tema roll on tegelikult kaitstud või toetatud. Selline tähelepanek täiendab minu teooriaosa käsitlust, sest näitab, et isa rolli tähendus ei kujune ainult peresisestes suhetes, vaid ka laiemates juriidilistes ja ühiskondlikes raamides (Marsiglio jt, 2000).

Positiivsed kogemused ja topeltrolli tähenduslikkus. Kuigi meeste lood tõid esile mitmeid raskusi, ei domineerinud intervjuudes siiski arusaam topeltrollist kui koormast. Pigem tuli korduvalt esile, et raskuste kõrval kogeti seda rolli ka väga positiivsena. I1 ütles sotsiaalsete laste kohta: „*Positiivne ongi see, et /.../ nad kallistavad mind rohkem kui mu see bioloogiline tütar /.../*“ ning pidas oluliseks ka seda, et lapsed mõistavad, et nende elus on „*kaks meest*“ ja see on nende jaoks väärtus. I2 rõhutas omakorda, et kuigi alguses tuli sotsiaalse isana puhul elada läbi pingeid ja

KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö eesmärk oli anda ülevaade isade käsitustest samaaegseks bioloogiliseks ja sotsiaalseks isaks olemisest. Soovisin teada saada, kuidas mehed mõtestavad oma rolli bioloogiliste ja sotsiaalsete laste elus, kuidas kujunevad nende suhted lastega igapäevases suhtluses ning kuidas ilmneb meeste lugudes bioloogilise ja sotsiaalse isa topeltrolli täitmise mitmetahulisus. Töö lähtub teooriast, et isadus ei taandu ainult bioloogilisele sidemele, vaid kujuneb suhetes, igapäevastes praktikates, vastutuse võtmises ja lapse elus osalemises.

Uurimuse läbiviimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi. Viisin läbi viis poolstruktureeritud intervjuud meestega, kellel oli kogemus nii bioloogilise kui ka sotsiaalse lapse kasvatamisel. Rakendasin temaatilise sisuanalüüsi meetodit, mis võimaldas keskenduda meeste endi kogemustele, tõlgendustele ja isadusele antud tähendustele.

Uurimuse põhilised tulemused olid järgmised:

1. Meeste käsitustes ei olnud isa roll eelkõige bioloogiline staatus, vaid suhetes ja igapäevases tegevuses kujunev roll. Isa olemist seostati kohalolu, hoolitsuse, vastutuse, suunamise ja lapse jaoks olemas olemisega.
2. Bioloogilist ja sotsiaalset isadust ei käsitatud vastandlike kogemustena. Mõlema puhul peeti oluliseks lapse toetamist, kasvatamist ja tema elus osalemist. Samas ilmnis, et need rollid ei kattunud täielikult. Bioloogiliste lastega kirjeldati sagedamini vahetumat emotsionaalset lähedust, sotsiaalsete lastega aga järkjärgulisemat suhte kujunemist, kohanemist ja usalduse ülesehitamist.
3. Igapäevases suhtluses väljendus isa roll peamiselt rääkimises, ühistes tegevustes, lapse elu vastu huvi tundmises, piiride seadmises ja järjepidevas olemasolus. Seega kujunes isaduse tähendus meeste lugudes eelkõige selle kaudu, kuidas nad lapse igapäevaelus osalesid.
4. Topeltrolli täitmine tähendas meeste jaoks pidevat tasakaalu hoidmist erinevate laste, partneri, endise partneri ja teiste vanemate vahel. Raskused ei tulenenud enamasti ainult lastest, vaid pigem keerukast peredünaamikast, rollide ebaselgusest ja vajadusest arvestada mitme suhtega korraga. Samal ajal ei kirjeldanud mehed topeltrolli ainult koormava kogemusena, vaid ka tähendusliku suhtena, kus ajaga kujunes sotsiaalse lapsega lähedus, usaldus ja vastastikune kuuluvustunne.

5. Meeste lugudes tuli esile vajadus suurema rolliselguse järele, eriti sotsiaalse isa positsioonis. Samas kirjeldati topeltrolli tähendusliku ja rikastava kogemusena, sest see võimaldas olla mitme lapse jaoks oluline täiskasvanu.

Kokkuvõttes näitas uurimus, et bioloogilise ja sotsiaalse isa rollid on meeste kogemustes omavahel põimunud, kuid mitte täielikult samad. Isaks olemise keskseks tähenduseks kujunes meeste lugudes lapse jaoks olemas olemine, vastutuse võtmine ja suhte järjepidev hoidmine. Sotsiaalne isadus ei ilmnenud bioloogilise isaduse lihtsa asendusena, vaid eraldi suhtekogemusena, mis vajab aega, usaldust ja rollide läbirääkimist.

Uurimuse piiratud mahust tulenevalt ei olnud käesolevas töös võimalik jõuda andmete küllastuseni, sest bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kombinatsioonid ning nendega seotud elukorraldused on väga mitmekesised. Seetõttu tuleb tulemusi käsitleda eelkõige viie mehe räägitud lugude põhjal kujunenud tõlgendustena. Kuna teemat ei ole varasemalt mulle teadaolevalt Eestis uuritud, võiks seda käsitleda pilootuuringuna. Edaspidi võiks teemat uurida suurema ja mitmekesisema valimiga kuni andmete küllastuseni, et avada erinevaid bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kujunemisviise ning selgitada paremini, millised toetusvajadused sellistes peresuhetes esile kerkivad. Lisaks võiks edasistes uurimustes käsitleda sama teemat ka laste vaatenurgast, sest lapse heaolu ja lapse enda kogemus jäid siinses töös pigem taustaks. Kuigi mehed kirjeldasid oma suhteid lastega, vastutuse võtmist ja igapäevast kohalolu, ei käsitletud nad lapse heaolu enamasti eraldiseisva teemana. Laste vaate lisamine võimaldaks paremini mõista, kuidas lapsed ise tajuvad bioloogilise isa, sotsiaalse isa ja muutuvate peresuhete tähendust oma elus.

SUMMARY

EXPERIENCES OF BIOLOGICAL AND SOCIAL FATHERHOOD IN MEN'S NARRATIVES

The aim of my bachelor's thesis was to provide an overview of fathers' understandings of simultaneously being both a biological and a social father. The study sought to explore how men interpret their role in the lives of their biological and social children, how their relationships with children are shaped through everyday interactions, and how the multifaceted nature of fulfilling the dual role of a biological and social father emerges in men's narratives. The thesis is based on the theoretical perspective that fatherhood cannot be reduced solely to a biological connection, but is instead constructed through relationships, everyday practices, taking responsibility, and participation in a child's life.

A qualitative research approach was used to conduct the study. Five semi-structured interviews were carried out with men who had experience raising both biological and social children. Thematic content analysis was applied as the method of data analysis, allowing the study to focus on the men's own experiences, interpretations, and the meanings they attached to fatherhood.

The main findings of the study were as follows:

1. In the participants' understandings, the role of a father was not primarily defined by biological status, but rather as a role constructed through relationships and everyday practices. Being a father was associated with presence, care, responsibility, guidance, and being there for the child.
2. Biological and social fatherhood were not perceived as opposing experiences. In both cases, supporting, raising, and participating in the child's life were considered important. At the same time, the findings showed that these roles did not fully overlap. Relationships with biological children were more often described as emotionally immediate and close, whereas relationships with social children were characterised by a more gradual development of closeness, adaptation, and the building of trust.
3. In everyday interactions, the father's role was mainly expressed through communication, shared activities, showing interest in the child's life, setting boundaries, and maintaining a

consistent presence. Thus, in the men's narratives, the meaning of fatherhood was primarily constructed through participation in the child's everyday life.

4. Fulfilling the dual role involved continuously balancing relationships between different children, partners, former partners, and other parents. Difficulties generally did not arise solely from the children themselves, but rather from complex family dynamics, unclear roles, and the need to manage multiple relationships simultaneously. At the same time, the men did not describe the dual role only as burdensome, but also as a meaningful relationship in which closeness, trust, and a sense of mutual belonging with the social child developed over time.
5. The participants' narratives highlighted the need for greater role clarity, particularly regarding the position of the social father. At the same time, the dual role was described as a meaningful and enriching experience, as it enabled men to become important adults in the lives of several children.

In conclusion, the study demonstrated that the roles of biological and social fatherhood are intertwined in men's experiences, although they are not entirely identical. In the participants' narratives, the central meaning of fatherhood was constructed through being present for the child, taking responsibility, and maintaining a consistent relationship. Social fatherhood did not emerge as a simple substitute for biological fatherhood, but rather as a distinct relational experience that requires time, trust, and the negotiation of roles.

Due to the limited scope of the study, it was not possible to reach data saturation, as the combinations of biological and social fatherhood and the life arrangements associated with them are highly diverse. Therefore, the findings should primarily be understood as interpretations based on the narratives of five men. As far as is known, the topic has not previously been studied in Estonia, and the present research may therefore be considered a pilot study. Future studies could examine the topic using a larger and more diverse sample until data saturation is achieved, in order to explore the different ways biological and social fatherhood are constructed and to better understand the support needs that emerge within such family relationships. In addition, future research could address the same topic from the children's perspective, as children's well-being and experiences remained more in the background in the present study. Although the men described their relationships with children, taking responsibility, and everyday presence, they generally did not discuss children's well-being as a separate topic. Including children's

perspectives would allow for a deeper understanding of how children themselves perceive the meaning of biological fathers, social fathers, and changing family relationships in their lives.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ja Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Beilmann, M. (2025). Kvantitatiivne ja kvalitatiivne uurimisviis. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvantitatiivne-ja-kvalitatiivne-uurimisviis/>

Beilmann, M. ja Rämmer, A. (2025). Valimi moodustamine. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/valimi-moodustamine/>

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation*. New York: Basic Books.

Bronfenbrenner, U. ja Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. W. Damon ja R. M. Lerner (toim), *Handbook of child psychology* (6th ed., Vol. 1, lk 793–828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C. ja Neff, C. (2012). Father involvement, paternal sensitivity, and father-child attachment security in the first 3 years. *Journal of Family Psychology*, 26(3), 421–430. doi:10.1037/a0027836

Busetto, L., Wick, W. ja Gumbinger, C. (2020). How to use and assess qualitative research methods. *Neurological Research and Practice*, 2, 14. doi:10.1186/s42466-020-00059-z

Cabrera, N. J. (2019). Father involvement, father-child relationship, and attachment in the early years. *Attachment & Human Development*, 22(1), 134–138. doi:10.1080/14616734.2019.1589070

Cabrera, N. J., Shannon, J. D. ja Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Developmental Science*, 11(4), 208–213. doi:10.1080/10888690701762100

Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., Young, S., Bywaters, D. ja Walker, K. (2020). Purposive sampling: Complex or simple? Research case examples. *Journal of Research in Nursing*, 25(8), 652–661. doi:10.1177/1744987120927206

CentAR. (2023, 2. juuni). *Lastega perede struktuuri kirjeldus*. Kasutatud 16. aprillil 2026 aadressil https://raportid.centar.ee/2023_lastega_pered_esu_raport.html

Chamberlain, M. (2003). Rethinking Caribbean families: Extending the links. *Community, Work & Family*, 6(1), 63–76. doi:10.1080/1366880032000063905

Chevannes, B. (1993). Sexual behaviour of Jamaicans: A literature review. *Social and Economic Studies*, 42(1), 1–45.

Clarke, E. (1999). *My mother who fathered me*. Kingston: The University of the West Indies Press. Esmatrükk avaldatud 1957.

Clarke-Stewart, K. A. (1978). And daddy makes three: The father's impact on mother and young child. *Child Development*, 49(2), 466–478. doi:10.2307/1128712

Davis, H. O. ja Gibson, A. (2023). Reconceptualizing the role and involvement of fathers: A conceptual view examining the importance of fathers from a historical and attributional approach. *International Journal of Education and Human Developments*, 9(1), 1–8. Kasutatud 12.03.2026 aadressil <https://ijehd.cgrd.org/images/vol9no1/1.pdf>

Dumont, C. ja Paquette, D. (2013). What about the child's tie to the father? A new insight into fathering, father-child attachment, children's socio-emotional development and the activation relationship theory. *Early Child Development and Care*, 183(3–4), 430–446. doi:10.1080/03004430.2012.711592

Eesti Keele Instituut. (2026). *Isadus. EKI ühendsõnastik 2026*. Sõnaveeb. Kasutatud 3. mail 2026 aadressil <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/isadus/1/est>

Falkheimer, J. ja Heide, M. (2006). Multicultural crisis communication: Towards a social constructionist perspective. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 14(4), 180–189. doi:10.1111/j.1468-5973.2006.00494.x

Fox, D. J. (1999). Masculinity and fatherhood re-examined: An ethnographic account of the contradictions of manhood in a rural Jamaican town. *Men and Masculinities*, 2(1), 66–86. doi:10.1177/1097184X99002001005

Goldberg, W. A., Tan, E. T. ja Thorsen, K. L. (2009). Trends in academic attention to fathers, 1930–2006. *Fathering*, 7(2), 159–179. doi:10.3149/fth.0702.159

- Green, D. S. ja Chuang, S. S. (2020). A critical exploration of biological and social fathering among Afro-Caribbean fathers. *Family Relations*, 69(4), 932–948. doi:10.1111/fare.12479
- Henrich, J., Heine, S. J. ja Norenzayan, A. (2010). Beyond WEIRD: Towards a broad-based behavioral science. *Behavioral and Brain Sciences*, 33(2–3), 111–135. doi:10.1017/S0140525X10000725
- Kaiser, K. (2009). Protecting respondent confidentiality in qualitative research. *Qualitative Health Research*, 19(11), 1632–1641. doi:10.1177/1049732309350879
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyyis/>
- Kutsar, D. (2007). Mees ja perekond: isadus. D. Kutsar (toim), *Mees sotsiaaluuringu subjektina* (lk 51–65). Tallinn: Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond.
- Kutsar, D. (2024). Child vulnerability within the complexity of the family. D. Kutsar, A. Ben-Arieh, F. Casas ja I. Frønes (toim), *Child vulnerability and vulnerable subjectivity* (lk 75–91). Switzerland: Springer. doi:10.1007/978-3-031-61333-3_5
- Kutsar, D., Beilmann, M., Luhamaa, K., Nahkur, O., Soo, K., Strömpl, J. ja Rebane, M. (2022, 31. jaanuar). *Laste heaolu tulevik*. Arenguseire Keskus. Kasutatud 16.04.2026, <https://arenguseire.ee/pikksilm/laste-heaolu-tulevik>
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributions to child development. *Human Development*, 18, 245–266. doi:10.1159/000271493
- Lamb, M. E. (1977). Father–infant and mother–infant interaction in the first year of life. *Child Development*, 48(1), 167–181. doi:10.2307/1128896
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29(2–3), 23–42. doi:10.1300/J002v29n02_03
- Lamb, M. E. (toim). (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). Hoboken, New Jersey: Wiley.

- Lamb, M. E. ja Tamis-LeMonda, C. S. (2004). *The role of the father in child development* (4th ed.). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L. ja Levine, J. A. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. J. B. Lancaster, J. Altmann, A. S. Rossi ja L. R. Sherrod (toim), *Parenting across the lifespan: Biosocial dimensions* (lk 111–142). New York: Aldine de Gruyter.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2025). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu/> Algmaterjal avaldatud 2014.
- Marsiglio, W., Day, R. D. ja Lamb, M. E. (2000). Exploring fatherhood diversity: Implications for conceptualizing father involvement. *Marriage & Family Review*, 29(4), 269–293. doi:10.1300/J002v29n04_03
- McAdoo, H. P. (2002). African American parenting. M. H. Bornstein (toim), *Handbook of parenting* (2nd ed., Vol. 4, lk 47–58). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- McDougal, S., III, ja George, C., III. (2016). “I wanted to return the favor”: The experiences and perspectives of Black social fathers. *Journal of Black Studies*, 47(5), 524–549. doi:10.1177/0021934716653346
- Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M. T., Zvara, B., Barnett, M., Gustafsson, H. ja Cox, M. J. (2015). Mothers’ and fathers’ sensitivity and children’s cognitive development in low-income, rural families. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 38, 1–10.
- Mirza, H., Bellalem, F. ja Mirza, C. (2023). Ethical considerations in qualitative research: Summary guidelines for novice social science researchers. *Social Studies and Research Journal*, 11(1), 441–449.
- Mägi, E. (2016). *Kärgperes elavad lapsed: lapse perspektiiv* (bakalaureusetöö). Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond.
- Nahkur, O. ja Kutsar, D. (2022). Family type differences in children’s satisfaction with people they live with and perceptions about their (step)parents’ parenting practices. *Social Sciences*, 11(5), 223. doi:10.3390/socsci11050223

Orb, A., Eisenhauer, L. ja Wynaden, D. (2001). Ethics in qualitative research. *Journal of Nursing Scholarship*, 33(1), 93–96. doi:10.1111/j.1547-5069.2001.00093.x

Palkovitz, R. (1997). Reconstructing “involvement”: Expanding conceptualizations of men's caring in contemporary families. A. J. Hawkins ja D. C. Dollahite (toim), *Generative fathering: Beyond deficit perspectives* (lk 200–216). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47(4), 193–219. doi:10.1159/000078723

Parke, R. D. (1996). *Fatherhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Parke, R. D. (2013). *Future families: Diverse forms, rich possibilities*. Chichester: John Wiley & Sons.

Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. M. E. Lamb (toim), *The role of the father in child development* (5th ed., lk 58–93). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Point, S. ja Baruch, Y. (2023). (Re)thinking transcription strategies: Current challenges and future research directions. *Scandinavian Journal of Management*, 39(2), 101272. doi:10.1016/j.scaman.2023.101272

Rootalu, K. (2022, 13. juuli). *Jagatud lapsed ja jagatud vanemad*. Statistikaamet. Kasutatud 16.04.2026, <https://www.stat.ee/et/uudised/jagatud-lapsed-ja-jagatud-vanemad>

Segre, S. (2016). Social constructionism as a sociological approach. *Human Studies*, 39, 93–99. doi:10.1007/s10746-016-9393-5

Sotsiaalministeerium. (2023, 16. mai). *Uuring: eraldi elava vanemaga ei ole aasta jooksul suhelnud ligi 14% lastest*. <https://www.sm.ee/uudised/uuring-eraldi-elava-vanemaga-ei-ole-aasta-jooksul-suhelnud-ligi-14-lastest>

Statistikaamet. (2025, 9. november). *Kes on Eesti isad?* Statistikaamet. <https://www.stat.ee/et/uudised/kes-eesti-isad>

UK Statistics Authority. (2022, 25. mai). *Ethical considerations associated with qualitative research methods*. Kasutatud 16.04.2026,

<https://uksa.statisticsauthority.gov.uk/publication/ethical-considerations-associated-with-qualitative-research-methods/>

Wall, G. ja Arnold, S. (2007). How involved is involved fathering? An exploration of the contemporary culture of fatherhood. *Gender & Society*, 21(4), 508–527. doi:10.1177/0891243207304973

LISAD

Lisa 1. Intervjuukava

Täna Teid valmisoleku eest uuringus osaleda! Käesoleva intervjuu eesmärk on anda ülevaade isade käsitustest samaaegselt bioloogiliseks ja sotsiaalseks isaks olemisest. Uuring keskendub sellele, milliseid tähendusi isadusele omistatakse ning kuidas kujunevad isa rollid olukordades, kus mehel on kogemus nii bioloogilise kui ka sotsiaalse isaduse kontekstis.

Intervjuu on konfidentsiaalne ning kogutud andmeid kasutan üksnes bakalaureusetöö raames. Kõiki vastuseid käsitlen anonüümselt ning uurimistöö tulemustes ei ole võimalik osalejaid tuvastada. Osalemine on vabatahtlik ning Teil on igal hetkel õigus küsimusele vastamisest loobuda või intervjuu katkestada.

Intervjuu täpseks talletamiseks soovin vestluse salvestada, et see hiljem ümber kirjutada (helisalvestisest tekstiks) ja analüüsida. Salvestust kasutan ainult uurimistöö eesmärgil ning pärast selle kaitsmist salvestus kustutatakse.

Kas Teil on enne intervjuu alustamist küsimusi uuringu või andmete kasutamise kohta?

1. Taust ja pereolukord

1. Palun kirjeldage lühidalt oma pereolukorda (nt laste arv, vanused ning millised neist on bioloogilised ja millised mitte).
2. Kas elate kõigi lastega koos või on mõni laps, kellega elate eraldi?
3. Kui kaua olete olnud isa rollis sotsiaalse isana?

2. Bioloogilise isaduse kogemus

1. Palun kirjeldage, milline isa Te olete oma bioloogilistele lastele.
2. Kuidas kirjeldaksite oma suhet bioloogilise lapse või lastega?
3. Kui Te ei ela mõne lapsega koos, siis kuidas see on mõjutanud Teie rolli isana?
4. Mis Teie jaoks teeb bioloogilise isana olemise lihtsamaks või raskemaks (elukorraldus, suhe lapse emaga, kohustused jne)?

5. Milliseid ühiseid tegevusi või ettevõtmisi Te tavaliselt oma bioloogiliste lastega teete?

3. Sotsiaalse isaduse kogemus

1. Kuidas kujunes Teie elus sotsiaalse isa roll (kuidas laps vastu võttis, kas hakkasid kohe koos elama jne)?
2. Palun kirjeldage, milline sotsiaalne isa Te olete sellele lapsele või nendele lastele.
3. Kuidas kirjeldaksite oma suhet lapse või lastega, kellele Te olete sotsiaalne isa?
4. Millised väljakutsed või positiivsed kogemused on sotsiaalse isadusega kaasnenud?
5. Milliseid ühiseid tegevusi või ettevõtmisi Te tavaliselt nende lastega teete?

4. Kõik lapsed koos (pere tervikuna)

1. Kui mõtlete kõigi laste peale kokku, siis milline on Teie roll isana kogu peres?
2. Kuidas korraldub igapäevane elu ja suhtlus lastega, kui peres on nii bioloogilisi kui ka mittebioloogilisi lapsi?
3. Milliseid sarnasusi või erinevusi kogete bioloogilise ja sotsiaalse isana olemises?
4. Kui Teil oleks võimalik kujundada oma igapäevaelu lastega täpselt selliseks, nagu soovite, siis milline see oleks?

5. Isaduse tähendus ja kogemus

1. Mida tähendab Teie jaoks üldiselt „isa olla“?
2. Kui mõtlete tagasi oma isaduse kogemusele, siis mis on olnud selle juures kõige olulisem?
3. Kas on midagi, mida sooviksite oma isaduse kogemuse kohta veel lisada?

Täna Teid intervjuus osalemise ja oma kogemuste jagamise eest. Teie panus on käesoleva uurimistöö jaoks väga väärtuslik. Intervjuud kasutatakse analüüsi eesmärgil bakalaureusetöö raames. Soovi korral on Teil võimalik töö valmimisel sellega tutvuda.

Kas Teil on intervjuu lõpus küsimusi või kommentaare?

Lisa 2. Kutse uurimuses osalemiseks (esitatud Facebooki keskkonnas)

Hei!

Otsin oma bakalaureusetöö raames intervjuudes osalema mehi, kes on oma igapäevases elus samaaegselt isaks nii oma bioloogilistele kui ka mittebioloogilistele lastele.

Kirjutan bakalaureusetööd, mille eesmärk on anda ülevaade isade käsitustest samaaegselt bioloogiliseks ja sotsiaalseks isaks olemisest. Mind huvitavad just need olukorrad, kus mehel on kogemus nii bioloogilise isa kui ka sotsiaalse isa rollis, näiteks kasuisa või partneri lapse isana.

Uuringu raames otsin mehi, kes oleksid valmis osalema vestlusel oma isaks olemise kogemustest. Intervjuu kestab umbes 30 minutit ning toimub osalejale sobival ajal ja viisil, näiteks silmast silma või veebis.

Osalemine on vabatahtlik ning kõik vastused on anonüümsed. Kogutud andmeid kasutan ainult bakalaureusetöö raames ning tulemusi esitan üldistatud kujul, nii et osalejaid ei ole võimalik tuvastada.

Kui tunned, et see teema puudutab sind ja oleksid valmis oma kogemust jagama, kirjuta mulle julgelt Messengeri või meilile (***.gmail.com). Olen väga tänulik kõigile, kes on valmis uuringus osalema või postitust jagama.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Angela Brunfeldt**

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „**Bioloogilise ja sotsiaalse isaduse kogemused meeste lugudes**“, mille juhendaja on **Dagmar Kutsar**, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi ADA kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi ADA kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Angela Brunfeldt

21.05.2026